

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра теорії і методики початкової освіти

На правах рукопису

КЛЕЦЬ ВІКТОРІЯ РОМАНІВНА

**ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Науковий керівник:

ОСТАПІОВСЬКА ІРИНА ІГОРІВНА,

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

кандидат педагогічних наук, доцент

Протокол № 5

засідання кафедри теорії і методики початкової освіти

від «12» листопада 2024 р.

Завідувач кафедри _____ проф. Пріма Р. М.

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

У роботі було актуалізовано зміст феномену «медіа», «медіаграмотність» та «медіаосвіта», а також – можливості медіаосвіти як засобу формування і розвитку медіаграмотності здобувачів початкової освіти; актуалізовано методикау діагностування сформованості медіаграмотності здобувачів початкової освіти (її показники, критерії та рівні, засоби діагностики); розроблено методикау формування медіаграмотності молодших школярів та створено відповідне дидактичне забезпечення.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта молодших школярів, медіаграмотність учнів початкових класів, формування медіаграмотності молодших школярів

SUMMARY

The work updated the content of the phenomenon of «media», «media literacy» and «media education», as well as the possibilities of media education as a means of forming and developing media literacy of primary school students; updated the methodology for diagnosing the formation of media literacy of primary school students (its indicators, criteria and levels, diagnostic tools); developed a methodology for forming media literacy of primary school students and created appropriate didactic support.

Keywords: media literacy, media education of primary school students, media literacy of primary school students, formation of media literacy of primary school students

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	9
1. 1. Медіа як сучасне суспільне явище	9
1. 2. Медіаграмотність як суспільний, науковий та освітній феномен	16
1. 3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні у контексті Нової української школи	28
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	35
2. 1. Медіаосвіта на уроках як інструментарій формування медіаграмотності молодших школярів	35
2. 2. Стан сформованості медіаграмотності молодших школярів	44
2. 3. Експериментальна перевірка ефективності методики формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти в умовах Нової української школи	53
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність теми. Комунікація та обмін інформацією є, одночасно, і однією із характеристичних особливостей людини, і потребою, і засобом досягнення мети, і інструментом впливу. Людська цивілізація із самого початку свого виникнення передбачала спілкування, передавання досвіду, інформації тощо. Таким чином важливою проблемою завжди було створення ефективних форм, методів та засобів реалізації цих завдань – створення своєрідного середовища, котрий отримав назву «медіапростору». У контексті цієї проблеми варто відмітити, що важливим компонентом, котрий одночасно поєднує у собі форми, методи та засоби, є медіа. Саме вони в наш час значною мірою визначають життя як окремих людей, так і цілих прошарків суспільств і, навіть, країн. З поширенням комп'ютерних мереж, розширенням їх можливостей щодо створення інформаційних ресурсів (контенту), збільшенням зон покриття виникає потреба у формуванні в особистості комплексу компетенцій, котрі дозволять не тільки ефективно провадити власну інформаційну діяльність, але й – взаємодіяти «на рівних» із численними медіа. Тобто виникає потреба у формуванні та постійному розвитку її медіаграмотності. В сучасних вітчизняних умовах значно зросла роль медіаграмотність, як засобу протидії ворожим медіавпливам та продукування власного актуального та доречного й корисного контенту, а її формування та розвиток, у першу чергу, стало завданням освіти. Разом із тим найактивніше медіа здатні впливати на дітей, тому проблема формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти вимагає пошуку найбільш актуальних шляхів її вирішення, саме це зумовило вибір **теми кваліфікаційної роботи** «Формування медіаграмотності молодших школярів в умовах Нової української школи», а також обґрунтувало її актуальність та своєчасність й обґрунтувало практичне значення й доцільність. Доцільно зазначити, що підходи до вирішення проблеми формування медіаграмотності молодших школярів доцільно розробляти з використанням нормативно-правової бази, зокрема: Державного стандарту початкової освіти

(2018) [11], Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [18], Наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» (2020) [27] та Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020) [39]. При актуалізації змісту феноменів «медіа», «медіаосвіта» та «медіаграмотність», їх структури, функцій, особливостей тощо вартими уваги є праці О. Антонової [2], Н. Барішовець [13], М. Вальорскої [5], О. Волошенюк [14; 22; 30 38], О. Ганик [28; 30], Ю. Даниляка [10], Л. Іваненко [13], В. Іванова [14; 15; 38], Л. Найдьонові [28], І. Остапйовської [35], Л. Петрик [36], Я. Сидоренко [41], Є. Суботи [42], Г. Твердохліб [45], О. Чурбей [49], Я Шугайло [50], С. Шумаєвої [51], О. Янкович [52] та ін. При дослідженні практичних засад формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти в умовах Нової української школи та розробці власної методики вартими застосування є результати наукової та дидактико-методичної діяльності Т. Бешок [6], М. Бурика [4], Г. Васяновича [6], О. Волощенко [8], Л. Герганова [6], О. Козак [8], Г. Марченко [20], І. Марчук [21], В. Мельничук [24], О. Мокрогуза [23], О. Муковоза [24], Ю. Плаван [37], Л. Попової [37], Н. Семенові [40], І. Старагіної [42], О. Фенцик [48], Н. Шуби [48] та ін.

Наукова новизна. У роботі було актуалізовано зміст феномену «медіа», «медіаграмотність» та «медіаосвіта», а також – можливості медіаосвіти як засобу формування і розвитку медіаграмотності здобувачів початкової освіти; актуалізовано методику діагностування сформованості медіаграмотності здобувачів початкової освіти (її показники, критерії та рівні, засоби діагностики); розроблено методику формування медіаграмотності молодших школярів та створено відповідне дидактичне забезпечення.

Мета полягає в актуалізації змісту медіаграмотності здобувачів початкової освіти та дослідженні методики її формування в умовах Нової української школи.

Завдання кваліфікаційної роботи:

1. Актуалізувати зміст феноменів «медіа» й «медіаграмотність» та загальні засади їх інтеграції в життя сучасного вітчизняного суспільства;
2. Проаналізувати концептуальні положення впровадження медіаосвіти в Україні у контексті НУШ;
3. Дослідити можливості медіаосвітньої діяльності на уроках як засобу формування медіаграмотності учнів початкових класів;
4. Розробити та експериментально перевірити методику формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти в умовах НУШ.

Об'єкт дослідження: медіаграмотність як важлива компонента сучасної вітчизняної початкової освіти.

Предмет дослідження методика формування медіаграмотності молодших школярів в умовах НУШ.

Методами дослідження є:

- 1) теоретичні методи наукових досліджень: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення;
- 2) емпіричні методи наукових досліджень: спостереження та педагогічний експеримент.

Практичне значення одержаних результатів. Результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані здобувачами освіти, педагогами-практиками (у першу чергу – вчителями початкових класів), та науковими і науково-педагогічними працівниками закладів різних рівнів освіти:

- 1) у процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів;
- 2) здобувачами освіти спеціальності 013 Початкова освіта (першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти), у процесі самостійної освітньої діяльності (у тому числі під час навчання за дуальною

формою, та практикування інформальної та неформальної самоосвітньої діяльності);

3) учителями початкових класів у власній педагогічній та науковій діяльності;

4) у закладах післядипломної освіти та при організації і проведенні заходів щодо підвищення кваліфікації учителів початкових класів тощо.

Апробація результатів та публікації. Апробація результатів кваліфікаційної роботи була поведена на:

1) засіданнях кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки;

2) на базі комунального закладу загальної середньої освіти «Луцький лицей № 10 Луцької міської ради» (м. Луцьк, Волинська область) (здобувачі початкової освіти (ЗПО): 25 учнів 2-А класу – експериментальна група (ЕГ), та 25 учнів 2-Б класу – контрольна група (КГ));

3) під час участі у Міжнародній науково-практичній конференції «Орієнтири національної освіти в умовах сьогодення» (17 травня 2024 р., м. Луцьк);

4) під час участі у IV Всеукраїнському круглому столі з міжнародною участю «Педагогічний поступ» (Луцьк, 25 жовтня 2024 р.);

5) під час участі у Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи», 7–8 листопада 2024 р. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, (м. Івано-Франківськ).

За результатами апробації було видруковано дві публікації:

1. Клець В., Остапйовська І. Особливості формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти у процесі навчання математики. *Орієнтири національної освіти в умовах сьогодення* : зб. наук.-пр. міжнар. наук.-практ. конф. (17 травня 2024 р., м. Луцьк) / ред. кол.: О. Й. Дем'янюк [та ін.]. Вип. 1. Луцьк : ВІППО, 2024. С. 86–88. URL:

<https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/24575>

2. Клець В., Остапйовська І. Медіаосвіта як засіб формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти. *Педагогічний поступ* : збірник матеріалів IV Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю (Луцьк, 25 жовтня 2024 р.) / За заг. ред. проф. Пріми Р. М. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 41–44.

Обсяг та структура випускової кваліфікаційної роботи. Структура роботи складається із: вступ, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 87 сторінок, основний зміст викладено на 67 сторінках. Список використаних джерел містить 54 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1. 1. Медіа як сучасне суспільне явище

Найбільш давніми з точки зору історичного розвитку суспільства доцільно вважати п'ять способів комунікації, а саме: жест (та міміка), мова, зображення, писемність, музика. Із давніх часів люди комунікували між собою під час безпосередньої взаємодії, щоб обмінюватися різноманітною інформацією, передавати її, зберігати для нащадків тощо. Згодом вони навчилися передавати повідомлення на відстані, використовуючи, як своєрідних листонош (кур'єрів), та і «передавальні пости», розташовані в зоні видимості один від одного, за допомогою кодованих сигналів (димових, вогню, кольорових прапорців тощо). На збільшення обсягів поширення інформації також значний вплив вчинив і винахід друкарства, що дозволило тиражувати записані відомості та поширювати їх серед великої кількості людей, а також – підвищити якість передавання інформації на відстані. З розвитком науки та техніки, з'явилися можливості передавати інформацію завдяки телеграфу, а згодом – телефону, радіо, телебаченню. Кінець ХХ – початок ХХІ століть можна вважати епоєю цифрової (електронної) мережевої інформації. Таким чином, можна вважати, що з розвитком науки та техніки зростають можливості у поширенні інформації та виникають нові її види. Саме появу і розвиток комп'ютерних мереж можна вважати своєрідним стартом розвитку феномену медіа (мас-медіа) як загальносуспільного явища.

Під медіа (від лат. *medium* – той, який знаходиться усередині, займає проміжну позицію) можна розуміти засіб або спосіб комунікації, а також щось, що є посередником між тим/тими, хто створює і поширює інформацію, і тим/тими, хто її отримує та використовує [52, с. 5]. Також правомірним буде вважати медіа (засобами медіа) предмети, обладнання та матеріали, за

допомогою яких можна передавати певну інформацію словами, зображеннями, звуками, а також – виконувати певні дії інтелектуального (логіко-аналітичні операції) і мануального характеру (практичну діяльність з інформаційними ресурсами) [36, с. 56]. В загальному ми солідарні із О. Янкович, котра узагальнює дефініцію феномену «медіа», як канали й інструменти, котрі використовують з метою зберігання, передачі, подання інформації, а також і середовище, оточення, засіб, проміжна стадія, щось, що знаходиться у спільному користуванні (у значенні інформації); різноманітні предмети, засоби, пристрої, які ретранслюють певну інформацію споживачам через слова, образи (зображення), звуки (музику), мультимедіа (відео) та уможлиблюють виконання різноманітної ментальної та фізичної інформаційної діяльності [52, с. 5].

Поряд із медіа досить часто як синонім вживають термін «масмедіа» («мас-медіа») у значенні групи (об'єднання, колективу) конкретних людей, підприємства, організації, установи, які займаються збором, обробкою та поширенням масової інформації за допомогою радіо, телебачення, кіно, преси, звуко- і відеозаписів, Інтернету, розсилок, груп і спільнот у месенджерах та ін. серед великої кількості споживачів інформації [52, с. 5].

З точки зору передачі інформації (переважно – рекламного змісту) поряд із масмедіа виділяють також директмедіа (директ-медіа) (прямі медіа). Директмедіа розповсюджує рекламні повідомлення серед великої кількості потенційних споживачів, до них належать: преса, телебачення, радіо, носії зовнішньої реклами (у тому числі їх електронні/цифрові та мережеві еквіваленти) тощо, а також і різноманітні засоби доставки рекламних повідомлень (пошта, e-mail, телефон, факс тощо). Характеристичною ознакою директмедіа є його здатність безпосередньо взаємодіяти зі споживачами; до директмедіа належать такі [52, с. 6].

Можна стверджувати, що так звана «епоха медіа (масмедіа)» розпочалася саме тоді, коли медіаносії пройшли еволюцію від написів на кам'яних стінах чи стовбурах дерев до масового друку книжок, завдяки чому передавати інформацію на відстані без втрати її змісту стало набагато простіше. Саме

книгодрукування стало тією можливістю, яка дозволила масово передавати знання як вищу форму інформації.

При цьому під медіаносіями (носіями сучасних медіа (носіями засобів масової інформації (ЗМІ))) розуміють носії будь-якої масової інформації, їх відносяться до засобів масової комунікації [31], а *медіазасоби* доцільно означити, як предмети, обладнання, матеріали, котрі забезпечують функціонування медіа простору наповнюючи його аудіальними, візуальними, аудіо-візуальними повідомленнями [36, с. 3, 58].

Усі медіа спрямовані на забезпечення масової комунікації – процесу збирання, опрацювання і поширення інформації серед широкої аудиторії [30, с. 8]. Сьогодні при роботі мережеских медіа використовують технології мультимедіа – технології, які передбачають можливості передачі контенту відразу в кількох формах: текст, звук, відео, комп'ютерну графіку та анімацію тощо [30, с. 8], а також – гіпермедіа, технології які базуються на використанні гіпертексту, у який може містити текст і посилання, графіку, звук, відео, мультиплікації, фотографії для того, щоб створити основу нелінійного (розгалуженого) інформаційного середовища [9].

Як свідчить аналіз наукових праць [14; 50; 52 та ін.], існують різні класифікації медіа (табл. 1. 1.).

Таблиця 1. 1

Класифікація медіа

№	Критерій класифікації	Класи
1	За часом виникнення та тривалістю використання	Старі/традиційні (стародруки, друковані і рукописні тексти, малюнки, музика, театр, книги, газети, журнали, бюлетені тощо)
		Нові/інтерактивні медіа (різні види цифрових медіа, інтерактивні електронні видання тощо).
2	У залежності від способу переробки та подання інформації і каналів впливу на споживачів	Аудіовізуальні (відео, телебачення, різного роду анімації тощо). Зараз синонімічним терміном є мультимедійні
		Візуальні (книги, журнали, газети, підручники, фотографії, плакати, листівки тощо)

		Авдальні (радіо, звукозаписи на фізичних і цифрових носіях тощо) [52, с. 7]
3	За способом створення та існування інформаційних повідомлень	Традиційні (друковані і рукописні тексти, оригінали та копії витворів різних видів мистецтва, телебачення і радіо, кінематограф тощо) Бінарноколовані (усі засоби, які створюються та подаються засобами ІКТ) [50]
4	За способом «фізичного» подання інформації	Телебачення Кінематограф Газети Журнали Радіо Телебачення Відеоігри Інтернет [14, с. 144–236]

Варто зазначити, що існують й інші критерії класифікації медіа, проте всі вони є відносними.

До основних функцій медіа належать:

1) інформаційна, зміст якої полягає у функція в обміні інформацією. Причому, одного боку, ідеться про інформування широкого кола громадськості про події в Україні та за її межами, з іншого – про пошук інформації самими її споживачами;

2) рекреативна або розважальна, за допомогою якої реалізуються можливості для відпочинку та розваг, зниженні рівня стресу і соціальної напруги. Її реалізація можлива за допомогою фільмі і серіалів, інтерв'ю з відомими людьми, різноманітних шоу, ігор, музичних і науково-популярних програми, «жовтої» преси тощо;

3) освітньо-культуротворча (науково-освітня) передбачає просвітницьку діяльність, задоволення освітніх, культурних і різноманітних духовних потреб широких верств населення. Завдяки цій функції люди можуть адекватно оцінювати і впорядковувати інформацію, отриману з різних джерел, у наш час ця функція може поєднуватися із рекреативною;

4) критики та контролю, яка полягає у висвітленні діяльності владних структур, функціонування політичних партій та їх окремих представників, бізнесу, культури тощо та оприлюдненні їх недоліків. При цьому медіа виконують роль своєрідних «вартових суспільного порядку», контролюючи його дотримання, завдяки впливу на громадську думку. Інколи медіа називають «четвертою владою»;

5) комунікативна, котра полягає у налагодженні контактів між окремими людьми та їх колективами, а також – певними інституціями. При цьому дедалі більшу роль відіграють комп'ютерні мережі (зокрема – Інтернет);

6) благодійницька, зміст якої полягає не тільки у допомозі одо налагодженні контактів між тими, хто потребує допомоги і потенційними донорами, але й про безпосередню матеріальну, технічну, інформаційну тощо допомогу самих медіа та/або їх окремих представників [52, с. 9–10].

Науковці виділяють також функції соціалізації, світоглядну, креативну, пропагандистську тощо. Заслужують на увагу виокремлені В. Івановим та О. Шкобою корекційна, соціальна, психологічна, естетична, етична, практико орієнтована функції медіаосвіти [15].

Можна підсумувати, що реалізуючи ці функції усі медіа покликані:

- 1) надавати всім громадянам інформацію, яка необхідна для ухвалення ними адекватних і свідомих рішень;
- 2) викривати нехтування правових та адміністративних норм, несправедливість, небезпеку, неправомірність;
- 3) запобігати пропаганді, маніпуляціям, введенню людей в оману;
- 4) створювати зручні «платформи» для обміну інформацією та думками;
- 5) сприяти поширенню освітніх та просвітницьких матеріалів та проєктів, якісного та корисного розважального контенту;
- 6) долучатися до благодійницьких ініціатив та, за можливості, підтримувати та сприяти їм. За допомогою як традиційного: мовлення (радіо і телебачення), друкованого (книжки, газети, журнали тощо), кінематографічного, – медіаконтенту, та і усіх видів розважального: музичних записів, ігор, соціальних мереж тощо.

При вивченні медіа потрібно пам'ятати, що вони, як правило, працюють на дві категорії аудиторії: споживачів інформації (слухачів, читачів, глядачів) – цій групі «продають», як правило, інформацію, якої вони потребують, і рекламодавців – їх медіа «створюють» позитивне ставлення, довіру споживачів до товарів і послуг замовників реклами [30, с. 9].

В умовах сучасності медіа відіграють роль також і своєрідного виховного середовища. Так, значною мірою саме від впливу медійних нарративів змінилися звичні уявлення різні складові оточуючої реальності в цілому (соціальної, культурної, політичної, економічної, екологічної тощо), а також про і процес комунікації зокрема. Завдяки зростанню легкості, доступності, швидкості отримання інформації сучасна людина здатна краще орієнтуватися у сучасному світі, змінювати своє тлумачення і ставлення до цінностей, звичаїв, моделей поведінки, стосунків, що сприяє процесам акселерації здобувачів освіти, та спонукає освітян до перегляду та актуалізації поглядів щодо змісту, форм, методів, засобів освітньої (самоосвітньої діяльності), запровадження освітніх реформ, впровадження педагогічних інновацій тощо. Крім того, медіа сьогодні є доволі змістовним та багатоаспектним освітнім ресурсом – джерелом різноманітної інформації, та інструментом формування і розвитку зацікавлень, переконань, світоглядних позицій. Таким чином інформаційне суспільство поступово трансформується у суспільство знань.

Під освітнім (виховним) впливом медіа, у контексті нашого дослідження, будемо розуміти довготривалий процес, який проявляється у змінах щодо морально-етичних смаків та світоглядних переконань, поглядів, оцінок особистості [52, с. 16]. Розглянемо три основні види впливу: 1) безпосередній, 2) кумулятивний і 3) підсвідомий.

1. Безпосередній вплив передбачає швидке передавання інформації її споживачеві, він, переважно, відбувається через кінематограф та телевізійні програми [52, с. 16].

2. Кумулятивний (від «кумуляція» – накопичення, нагромадження, концентрація) вплив передбачає попереднє нагромадження ефектів від впливу

отриманої інформації. Кумулятивний вплив здійснюється на підсвідомому рівні, через циклічні повідомлення подібного змісту та/або цикли програм, серіали тощо [52, с. 17].

3. Підсвідомий вплив. Механізм цього виду впливу схожий на кумулятивний. Він розвивається неусвідомлено, через вплив на емоції, використання стереотипів, навіювання тощо [52, с. 17].

Можна також виділити і четвертий вид впливу – зовнішній, який базується на прагненні людини до відтворення образів, моделей поведінки, які подають медіа.

У контексті впливу медіа, найефективнішою є безпосередня комунікація, а далі – Інтернет, телебачення, радіо та преса, оскільки інтенсивність здійснення впливу, його ефективність значною мірою залежать від способу передачі інформації. Важливим фактором також є і особистісні якості споживачів інформації, тому що, емоції, які виникають у процесі взаємодії із медіа, базуються на індивідуальних особливостях споживачів (характері, досвіді, уяві, рівні вразливості тощо), а також і тим, як саме відбувається передавання інформація медіа [52, с. 18].

Таким чином, підсумовуючи проведену дослідницьку роботу можна стверджувати, що під медіа доцільно розуміти канали й інструменти, котрі використовують з метою зберігання, передачі, подання інформації, а також і середовище, оточення, засіб, проміжна стадія, щось, що знаходиться у спільному користуванні (у значенні інформації); різноманітні предмети, засоби, пристрої, які ретранслюють певну інформацію споживачам через слова, образи (зображення), звуки (музику), мультимедіа (відео) та уможлиблюють виконання різноманітної ментальної та фізичної інформаційної діяльності. Вони реалізуються завдяки медіазасобам – спеціальним предметам, обладнанню, матеріалам, котрі забезпечують функціонування медіа простору наповнюючи його аудіальними, візуальними, аудіо-візуальними повідомленнями. До основних функцій медіа належать: інформаційна, рекреативна або розважальна,

освітньо-культуротворча (науково-освітня), функція критики та контролю, комунікативна, благодійницька. Усі медіа чинять освітній вплив на особистість.

1. 2. Медіаграмотність як суспільний, науковий та освітній феномен

Сьогодні можна по праву назвати «епохою інформаційного буму» [13]. Із розвитком ІКТ (й у першу чергу – мережевих технологій) та спрощенням роботи з ними кожен із нас може перетворитися із пасивного споживача медіаконтенту на його творця. Причому медіа дедалі частіше використовують не «традиційні», звичні форми та засоби подання (періодичні та неперіодичні видання (у тому числі – електронні), телебачення та радіо, інформаційні сайти тощо), але й – більш «сучасні» відеоканали YouTube та TikTok, групи і канали у соціальних мережах Facebook чи Instagram, месенджерах Telegram, Viber, WhatsApp тощо. Це загострює одне із основних інформаційних протиріч ХХІ століття між наявністю великої кількості доступної інформації та засобів і методів роботи з нею та існуванням можливості піддатися шкідливим інформаційним впливам (пропаганда, маніпулювання, шахрайство чи злочинні дії тощо) і спокусою самому використовувати медіа без дотримання нормативно-правових та/або морально-етичних норм, справедливою є теза про те, що «інформаційна революція та глобалізація зробили наше сприйняття світу значною мірою залежним від того, як його подають медіа» [14, с. 8]. Таким чином медіаграмотність як комплексна здатність особистості, котра визначає та регулює інформаційне життя особистості, набуває дедалі більшої ваги.

У своєму дослідженні ми солідарні із думкою відомого канадського медіапедагога Б. Дункана (*Barry Duncan*), котрий виділяє шість основних причин, які, пояснюють необхідність формування медіаграмотності особистості та обумовлюють важливість медіаосвіти: 1) медіа відіграють провідну роль у нашому політичному та культурному житті; 2) практично вся інформація, яка не належить до власного досвіду особистості, продукується медіа; 3) медіа сприяють створенню дієвих моделей суспільних цінностей, поведінки тощо; 4) інформація впливає на особистість, хоча вона може і не усвідомлювати

цього; 5) правильне сприйняття медіа здатне збільшити інформації, яку можна засвоїти й опрацювати; 6) грамотне сприйняття медіа може змінити пасивні взаємозв'язки різних рівнів на активні (цит. за С. Шумаєвою [51]).

Прийнято вважати, що сам термін «медіаграмотність» синтезує зміст таких термінів як «критичне бачення» і «візуальна грамотність». Певною мірою синонімічними можна вважати також поняття «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо [14, с. 10]. Так, на думку канадського науковця у сфері медіаграмотності Кріса Ворснопа (Chris Worsnop), медіаграмотність є результатом медіаосвіти, вивчення медіа. Тобто – чим більше особистість вивчає медіа (засобами самих допомогою медіа), то вищим стає рівень її медіаграмотності. За цього підходу медіаграмотність – це здатність особистості експериментувати, аналізувати, інтерпретувати та створювати медіатексти [14, с. 10].

Варто зазначити, що сьогодні не існує уніфікованого означення поняття «медіаграмотність». Так, у трактуванні О. Антонової, її можна розуміти як складову медіакультури, котра стосується умінь користуватися ІКТ, проявляти себе і спілкуватися за допомогою різноманітних медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати та критично її інтерпретувати, відділяти дійсність від її віртуальної симуляції (розуміти реальність, сконструйовану медіа), осмислювати механізми впливу, типи контролю, які вони культивують [2, с. 4–5]; а також і як уміння використовувати, оцінювати, критично аналізувати, створювати та передавати власні повідомлення у різних формах за допомогою різних доступних медіазасобів задля формування критичного мислення людини [2, с. 93].

Л. Іваненко та Н. Баришовець дефініціюють медіаграмотність як комплекс знань, мотивів, певних умінь та наявність можливостей (у першу чергу – критичного мислення), які здатні сприяти до вибору, використання, створення і передачі медіатекстів різних видів, та пов'язана з аналізом процесу функціонування медіа в суспільстві [13].

Медіаграмотність, як стверджує І. Остапйовська, також можна розуміти і як систему медіакомпетентностей, які набуваються та розвиваються у процесі навчання та самоосвітньої діяльності (результати медіаосвітньої і/або самомедіаосвітньої діяльності) та потребують постійної актуалізації [35]. Подібної думки дотримуються також В. Іванов та О. Волошенюк при цьому медіаграмотність результатом медіаосвіти, а її зміст становить сукупність мотивів, знань, умінь, здатностей особистості, які дозволяють їй підбирати, використовувати, критично аналізувати та оцінювати, створювати і, за потреби, передавати медіатексти різних форм, жанрів, а також аналізувати складні процеси функціонування медіа у різних сферах сучасного суспільства [14, с. 10].

У контексті теми та мети нашої кваліфікаційної роботи доцільно дослідити відповідь на питання «Що саме сприяє формуванню медіаграмотності особистості?». Відповідь на це питання є надзвичайно важливою задля визначення ключових принципів навчання (як уже було встановлено – медіаосвіти) і створення алгоритму формування та розвитку медіаграмотності. Крім того, як зазначають О. Волошенюк, О. Ганик, О. Мокрогуз, І. Старагіна та ін., це дозволить з'ясувати, як набути і розвинути власну медіакомпетентність, тобто здатність свідомо розуміти справжній контекст функціонування сучасних медіа, набути здатності передавати медіакультурні цінності, естетичні смаки, вподобання і стандарти, ефективно взаємодіяти з медіапростором у всіх його виявах, створювати нові сучасні елементи медіакультури вітчизняного і світового суспільства, а також – реалізовувати власну активну громадянську позицію [30, с. 11].

Коротко зупинимося на ключових принципах медіаосвіти, котрі визначають процес формування і розвитку та подальшого вдосконалення медіаграмотності особистості. Їх першотворцем можна вважати американську вчену-медіапедагога Д. Леверанз (Deborah Leveranz), котра наприкінці 90-х рр. XX ст. систематизувала основні вимоги до медіаосвітніх знань, умінь та навичок здобувачів шкільної освіти у різних штатів США. Таким чином, згідно

з Д. Леверанз, здобувачі освіти повинні: 1) уміти організувати доступ до різноманітних друкованих, візуальних, електронних медіа; 2) володіти базовою термінологією медіаосвіти; 3) свідомо розуміти, що всі медіатексти (медіаповідомлення різної форми та видів) містять певні «повідомлення» (*messages*); 4) «декодувати» (розуміти справжній зміст, основну думку) й аналізувати (за допомогою критичного аналізу) медіатексти у різноманітних контекстах: історичному, соціальному, культурному тощо, – усвідомлюючи та враховуючи можливі зв'язки між аудиторією, медіатекстом і навколишньою реальністю; 5) не тільки створювати й аналізувати власні медіатексти та/або медіапроекти, але й ті, які були створені іншими [30, с. 12].

А у 2003 р. групою міжнародних експертів із медіаосвіти було визначено пріоритетність основних завдань медіаосвіти, котрі сприятимуть формуванню та розвитку медіаграмотності, на основі яких у 2007 р. фахівцями «Альянсу за медіаграмотну Америку» [30, с. 12] розробили «Ключові принципи освіти з медіаграмотності в США» та оновлені ними на вимогу сучасності у 2023 р. У цьому трактуванні принципи набули такого змісту:

1. Медіаграмотність розширює «традиційну» концепцію грамотності, що дозволяє досліджувати різні форми медіа та інтегрує у собі інші види грамотності з метою виховання свідомих споживачів і творців медіа:

1. 1. Як і «традиційну» грамотність, яка вимагає умінь як читати, так і писати, медіаграмотність вимагає здатності як до аналізу змісту, так і до його вираження;

1. 2. Медіаграмотність «взаємодіє» з іншими видами грамотності, такими як інформаційна, цифрова та соціально-емоційна тощо;

1. 3. Медіаграмотність допомагає здобувачам освіти набувати різноманітного досвіду медіадіяльності (як безпосередньо, так і дистанційно), долучатися до створення контенту різноманітних медіа: друкованих, візуальних, аудіо-, цифрові тощо;

1. 4. Медіаграмотність використовує результати вивчення сучасних медіа їх роботи, контенту, оскільки вони дозволяють актуалізувати застосування

медіаграмотності як у навчальному середовищі, так і в повсякденному житті здобувачів освіти розвитку [53];

2. Медіаграмотність розглядає кожну особистість як здібного здобувача медіаосвіти, котрий використовує свій досвід, знання, навички та переконання для визначення реального змісту медіаповідомлень;

2. 1. Медіаграмотність вчить, що всі медіа ресурси сконструйовані, і готує людей до критичного аналізу та рефлексії у процесі роботи із ними;

2. 2. Медіаграмотність визнає, що люди використовують свої індивідуальні навички, переконання та досвід, щоб сформувати власні уявлення на основі отриманого досвіду роботи із медіа та медіаресурсами;

2. 3. Медіаграмотність допомагає здобувачам освіти визначити упередження (стереотипи) у своєму власному та чужому досвіді роботи із медіа та медіаресурсами;

2. 4. Медіаграмотність допомагає здобувачам освіти усвідомити та відобразити зміст, який вони вкладають у медіа-діяльність, у тому числі той, як ці значення пов'язані з їх власними цінностями і переконаннями;

2. 5. Медіаграмотність розглядає медіа-аналіз як процес відкритого дослідження, який базується на доведеннях, а не як процес, за допомогою якого можна знайти єдино правильне або заздалегідь визначене медіа трактування розвитку [53];

3. Медіаграмотність сприяє медіаосвітній діяльності, яка надає пріоритет допитливому, відкритому та саморефлексивному дослідженню, наголошуючи на розумі, логіці та логічному доведенню (переконанню);

3. 1. Медіаграмотність визнає, що спосіб навчання так само важливий і як його зміст;

3. 2. Медіаграмотність використовує спільне навчання та конструктивістську педагогіку, у якій педагоги та здобувачі освіти обмінюються досвідом у процесі навчання;

3. 3. Медіаграмотність спонукає здобувачів освіти враховувати, як емоції, викликані досвідом роботи із медіа та медіаресурсами, можна розглянути з точки зору логічних трактувань та самопізнання;

3. 4. Медіаграмотність використовує групове обговорення та аналіз досвіду роботи із медіа та медіаресурсами, щоб допомогти здобувачам освіти зрозуміти та оцінити різне ставлення та точки зору на нього;

3. 5. Медіаграмотність наголошує на створенні здобувачами освіти власних медіа як важливому елементі формування і розвитку їх медіаграмотності розвитку [53];

4. Медіаграмотність заохочує здобувачів освіти практикувати активне дослідження, рефлексію та критичне мислення щодо повідомлень, які вони отримують, створюють і розповсюджують у медіапросторі, який постійно розвивається;

4. 1. Медіаграмотність учить, що всі медіа сконструйовані, і використовує базові концепції аналізу медіа, щоб допомогти здобувачам освіти ефективно їх аналізувати;

4. 2. Медіаграмотність навчає здобувачів освіти, що кожне середовище має унікальні мовні коди, умовності та конструкції, які використовуються для передачі значення;

4. 3. Медіаграмотність навчає здобувачів освіти задавати запитання, які дозволять їм отримати глибше та/або більш точне розуміння медіаконтенту;

4. 4. Медіаграмотність заохочує здобувачів освіти ставити під сумнів і критично аналізувати всі медіаповідомлення, незалежно від особистих уподобань, цінностей і упереджень розвитку [53];

5. Формування медіаграмотності вимагає постійного забезпечення можливостей здобувачам освіти здобувати медіаосвіту у інтегрований, міжпредметній, інтерактивній та віковідповідній формі;

5. 1. Навички медіаграмотності застосовуються у стосунку медіа, які функціонують як у цифрових, так і в фізичних середовищах, їх застосування не обмежується школою, позашкільними програмами, університетами та коледжами, бібліотеками, громадськими організаціями та домом;

5. 2. Медіаграмотність передбачає безперервний розвиток навичок, знань, ставлень і дій здобувачів освіти;

5. 3. Медіаграмотність надає здобувачам освіти численні та різноманітні можливості для розвитку та практики навичок як аналізу, так і самовираження;

5. 4. Медіаграмотність підтримує вибір навчальних методів і матеріалів, які відповідають віку та рівню розвитку здобувачів освіти у різних закладах освіти розвитку [53];

6. Медіаграмотність підтримує розвиток спільної медіакультури, в якій люди керуються безліччю етичних обов'язків під час створення і поширення медіаконтенту;

6. 1. Медіаграмотність допомагає здобувачам освіти висловлювати свої ідеї за допомогою різноманітних засобів масової інформації та заохочує їх постійно розмірковувати про вплив своїх власних та чужих медіапродуктів;

6. 2. Медіаграмотність допомагає здобувачам освіти встановити зв'язок між свідомим сприйняттям і уміннями робити висновки у результаті проведеного аналізу медіа;

6. 3. Медіаграмотність допомагає здобувачам освіти розвинути усвідомлені та здорові медіа-звички в сучасному медіа-середовищі;

6. 4. Медіаграмотність дає змогу керувати особистими медіа-файлами таким чином, щоб допомогти здобувачам освіти приймати обґрунтовані рішення щодо того, які медіа-файли вони будуть використовувати а також час, який планують витратити на споживання та створення власних медіа розвитку [53];

7. Медіаграмотність досліджує засоби медіа, як культурні та комерційні інституції, які функціонують як агенти соціалізації, комерції, та мають власний погляд на інформацію;

7.1. Медіаграмотність визнає, що будь-яке медіа має власний план діяльності, контекст і мету, і допомагає здобувачам освіти ставити запитання про зміст, джерело, форму та значення цих компонентів;

7. 2. Медіаграмотність визнає, що всі медіа-повідомлення містять цінності та точки зору;

7. 3. Медіаграмотність сприяє розумінню та оцінці здобувачем освіти досвіду роботи з медіа через призму власних смаків, вибору та вподобань;

7. 4. Медіаграмотність підтримує розробку скептичних, а не цинічних, підходів до допомоги людям орієнтуватися в медіа-просторі розвитку [53];

8. Медіаграмотність стверджує, що створення якісного і безпечного («здорового») медіапростору для суспільного блага, є обов'язком медіа, технологічних компаній, уряду та громадяни;

8. 1. Медіаграмотність надає особам право притягувати виробників і розповсюджувачів медіа-контенту до відповідальності за ухилення від створення та підтримку здорового медійного середовища;

8. 2. Медіаграмотність закликає заклади освіти сприяти зусиллям педагогів шляхом активної підтримки критичного мислення в процесі навчання;

8. 3. Медіаграмотність ознайомлює здобувачів освіти з їх правами як творців, споживачів та особистостей у медіа-контексті та надає їм можливість використовувати медіа і технологічні інструменти для активної участі у діяльності своїх спільнот;

8. 4. Медіаграмотність включає вивчення того, як технологічний розвиток і виробництво медіа впливають на живі системи та фізичне середовище розвитку [53];

9. Наголошується на критичному дослідженні ролі медіаіндустрії у суспільстві, зокрема на тому, які наслідки має їх взаємодія із владою з наслідками для справедливості, включеності у життя суспільства, соціальної справедливості та стабільності функціонування;

9. 1. Медіаграмотність навчає здобувачів освіти досліджувати, як медіаінституції та суспільні структури, такі як споживачі інформації, власник і дистриб'ютори медіа-ресурсів, впливають на те, як сконструйовані медіа-продукти і якого значення (змісту) надають йому люди;

9. 2. Медіаграмотність відкриває для здобувачів освіти медіа, які представляють різні погляди, точки зору та спільноти;

9. 3. Медіаграмотність надає можливості для вивчення тих медіа, значення яких було применшено, це дозволяє досліджувати міжкультурні і міжнародні медіа;

9. 4. Медіаграмотність досліджує питання представництва, такі як раса, етнічна приналежність, стать, сексуальність, вік, здібності та соціально-економічний статус розвитку [53];

10. Медіаграмотність дозволяє людям бути поінформованими, рефлексивними, соціально долученими та відповідальними членами демократичного суспільства;

10. 1. Медіаграмотність приносить користь усім людям незалежно від їх політичних вподобань;

10. 2. Медіаграмотність визнає, що медіаінституції та медіа-ресурси впливають на переконання, ставлення, цінності, поведінку та демократичний процес;

10. 3. Медіаграмотність сприяє зацікавленню здобувачів освіти новинами та поточними подіями як виміру громадянства та має покращити розуміння ними верховенства права та обов'язків щодо внесення змін;

10. 4. Медіаграмотність містить спеціальні підходи, щоб допомогти людям визначити якісну, надійну, точну інформацію;

10. 5. Медіаграмотність виступає проти цензури та підтримує права здобувачів освіти на доступ до медіа-ресурсів із різних джерел, які є доступними та відповідними за віком і рівнем розвитку [53].

Як відомо, формування медіаграмотності вимагає міжпредметного та інтегративного підходу. Таким чином, іще у 2012 р. ЮНЕСКО було визначено педагогічні аспекти формування медійної та інформаційної грамотності, які є актуальними й нині. Нижче коротко означимо їх.

1. Естетичні та креативні навички. Вони передбачають здатність здобувачів освіти з допомогою учителя сприймати, створювати та самостійно інтерпретувати медіаконтент. За таких умов здобувач освіти складатиме і розповідатиме власні історії, матиме уявлення про побудову сюжету оповіді, оцінюватиме (аналізуватиме) та порівнюватиме особистий досвід і почуття героя/героїв з своїми власними, навчиться висловлювати свої почуття і думки словами та образами. Використовуючи медіа, здобувач освіти, з одного боку, отримає від цього задоволення, а з іншого навчиться усвідомлювати власні

медіапотреби, розвивати особистісне розуміння медіа, навчитися зрозуміло висловлюватися, демонструючи індивідуальність у процесі створення власного медіаконтенту. Завдання педагога при цьому полягає у допомозі здобувачеві освіти сформувати повагу до авторів медіа-контенту, ознайомити і навчитися поважати й дотримуватися принципів авторського права.

2. Інтерактивні навички. Ця група навичок стосується здатності здобувачів освіти спілкуватися за допомогою медіа. Вони можуть бути розвинені у процесі інтерактивного навчання і медійної практики, коли здобувачі освіти вчаться висловлювати свої думки, припущення, формулювати гіпотези, взаємодіють між собою у команді, допомагаючи товаришам, навчаються разом (у тому числі – і за допомогою медіа). Здобувач освіти сприймає різні точки зору, які подають певні медіа, вчиться правильно вислуховувати думки інших людей, дискутувати, аналізувати отриману інформацію та результати обговорень тощо. Він знайомиться із принципами свободи слова і думок та поняттям цензури, усвідомлює різницю між приватним і публічним простором у медіа.

3. Навички критичного аналізу. Є одними із найбільш важливих при формуванні медіаграмотності та стосуються уміння інтерпретувати і розуміти значення різних медійних повідомлень. Таким чином, здобувач освіти вчиться критично аналізувати зміст медіа-повідомлень. Він повинен навчитися порівнювати свої цінності та переконання із тими, які представлені в медіа; розуміти різницю між фактом і вигадкою (фейком), може інтерпретувати та адекватно оцінювати медіаконтент різними засобами. Усвідомлюватиме, що зміст медіа-ресурсів не тільки залежить від вибору авторів і замовників, але й може по-різному трактуватися в залежності від особистісних характеристик та уявлень кожного конкретного споживача цієї медіа-продукції. Здобувач освіти здатний розпізнати прихований зміст медіа-повідомлень. При цьому надзвичайно важливо, щоб здобувач освіти почав ставити запитання за змістом повідомлення і усвідомив, як працюють стереотипи. На пропедевтичному рівні учням початкових класів повинно уже бути відомо про комерційні, політичні та

ідеологічні цілі медіа, вони також можуть визначити їх мету, цільову аудиторію, оцінювати рівень надійності, точності, нейтральності, відкритості, значущості наданої у медіа інформації.

4. Навички з управління інформацією. Ці навички стосуються здатності здобувача освіти вибирати як медіаресурси, так і засоби для їх опрацювання. Учні розуміють, що отримана інформація може доповнити або спростувати вже відому йому інформацію, внаслідок чого з'являються нові знання. Здобувач освіти повинен навчитися шукати потрібну інформацію, використовуючи різні канали, методи і засоби, варіюючи та модифікуючи їх за потреби. І, водночас, він повинен зрозуміти основні переваги та недоліки використаних медіа-джерел, а також те, як найбільш ефективно обирати інформацію, необхідну для задоволення своїх інформаційних потреб у контексті формування медіаграмотності [30, с. 15–16].

Варто зазначити, що одним із умінь медіаграмотної особистості є здатність давати відповідь на, так звані, ключові питання медіаграмотності, котрі вперше були сформульовані ще у 1989 р. Британським інститутом кіно. З часом вони зазнавали трансформації та актуалізації, проте їх зміст залишається незмінним: вони увагу на основних категоріях медіа, а саме: авторство, мета, зміст, технології, вплив, аудиторія, реакція, інтерпретації. Їх можна подати у такому трактуванні.

1. Хто є автором цього повідомлення?
2. Які саме творчі засоби були використані, для привернення уваги?
3. Чому різні люди сприймають повідомлення по-різному?
4. Які ідеї, цінності, погляди, точки зору і переконання подано і/або пропущено у цьому повідомленні?
5. З якою метою було поширене це повідомлення [30, с. 16]?

Таким чином, повинні сформуватися такі вміння медіаграмотності, як:

- 1) здатність орієнтуватися у сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів медіа;
- 2) уміння класифікувати інформацію за рівнем впливу на особистість;

- 3) здатність до аналізу й критичної оцінки медіаповідомлень;
- 4) уміння розшифровувати закодовану в медіа-повідомленнях інформацію та використовувати її;
- 5) уміння опанувати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів у процесі взаємодії із медіа;
- 6) здатність до збору, обробки, збереження і подальшого передавання інформації;
- 7) уміння розрізняти й застосовувати методи організації діяльності засобами мультимедіа;
- 8) уміння самостійно створювати медіа-повідомлення різної форми [30, с. 23].

Ми поділяємо думку О. Янкович, стосовно того, що задля сформування і розвитку медіакомпетентності здобувачів освіти, учитель повинен володіти цією якістю на достатньо високому рівні. Тобто опанувати мотивами, знаннями, уміннями, цінностями, здатностями медіаграмотності, які дозволять реалізувати медіаосвітню діяльність у закладі освіти для здобувачів освіти різного віку [52, с. 32]. До них, за О. Янкович, належать:

- 1) здатність педагогічного працівника до практичного застосування новітніх медіа в освітньому процесі;
- 2) володіння педагогом актуальними та дієвими знаннями про освітні програми із медіаграмотності та використання їх у власній освітній діяльності;
- 3) здатність педагога до створення медіа-повідомлень різних жанрів і форм, критичної оцінки медіа-спілкування;
- 4) використання педагогом сучасних медіа як середовища для професійної комунікації тощо [52, с. 25–26].

Саме вони дозволять реалізувати оновлену мету медіаграмотності, а саме: реалізувати переведення процесу споживання медіа із «пасивного вжитку» в стадію «критичного мислення», що дозволить суспільству здатність виявляти потенційним маніпуляціям та усвідомити зміст та основні завдання медіа, які формують громадську думку [13].

Це означає, що споживачі медіа повинні критичніше реагувати на інформаційні потоки, які продукують медіа, та обов'язково перевіряти її за різними критеріями (вірогідність, актуальність, повнота тощо) у декількох джерелах. Це дозволить запобігати впливу дезінформації, маніпуляціям та пропаганді, а також – убезпечувати від шахрайських і злочинних дій.

Таким чином, одним із ключових завдань медіаосвіти є розробка педагогічних прийомів, які сприятимуть формуванню знань про медіа і практичних навичок щодо ефективної роботи з ними [30, с. 24], а значить і медіаграмотності. Детальніше їх дослідимо у розділі 2.

1. 3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні у контексті Нової української школи

Стрімкий розвиток у сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та різноманітних мас-медіа, а також – урізноманітнення ризиків та небезпек спричинених цими процесами вимагає цілеспрямованої підготовки здобувачів уже початкової освіти до користування ними. Таким чином, медіаосвіта перетворюється у один із базових інструментів забезпечення здатності освіти оперативно реагувати на виклики сьогодення та задовольняти потреби учасників освітнього процесу. Крім того, медіаосвіта – це не лише засіб ефективності діяльності людини у різних сферах сучасного суспільства шляхом формування здатності запобігати впливу медіаманіпуляцій і медіанасильства, профілактиці поширення медіазалежностей та своєрідного «віртуального заміщення реальності» тощо, але й – один із способів залишатися собою, цілісною особистістю, котра здатна до самовираження, наділена гуманізмом, толерантністю, людяністю. І саме ефективна медіаосвіта є запорукою набуття здобувачами початкової освіти медіаграмотності та здатності актуалізовувати та поглиблювати її зміст упродовж усього життя.

Задля реалізації цих завдань у 2016 р. було актуалізовано зміст Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [18] (надалі – Концепція), котра базується на аналізі як вітчизняної так і зарубіжної медіакультури населення, досвіді

організації медіаосвіти, а також ґрунтуються на завданнях, які сформульовані у Паризькій програмі-рекомендаціях із медіаосвіти ЮНЕСКО (2007 р.), резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (2008 р.), матеріалах Феської декларації ЮНЕСКО із медіаінформаційної грамотності (2011 р.), а також – Паризької декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності у цифрову епоху (2014 р.) [49]. Проте, варто відмітити, що в Україні активна медіаосвітня діяльність розпочалася іще у 2009 р. та знайшла своє практичне втілення у проведенні «Всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів» (згідно Наказу МОН № 886 від 27.07.2011). Були здійснені перші освітні ініціативи, які спрямовувалися на захист споживачів медіаконтенту від його можливого негативного впливу, з'явилися недержавні дослідні центри, а також і спеціалізовані видання, основною метою яких є аналіз медіаконтенту, специфіки впливу на нього й наслідків його сприйняття споживачами. Актуальність медіаосвіти значно зросла після Революції Гідності 2013–14 рр. та гібридної війни росії, котра спричинила посилення дезінформаційного, пропагандистського, психологічного інформаційного тиску [43].

Медіаосвіта в сучасному світі корелює із концепцією НУШ та дефініціюється, як зазначає О. Антонова, як: «процес розвитку особистості на матеріалі та за допомогою засобів масової комунікації (медіа) для формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки» [2, с. 15]. Це також і процес розвитку особистості учня початкових класів (удосконалення аналітичних здібностей та здатності до критичного мислення, уміння самостійно аналізувати та оцінювати джерела інформації, протистояти маніпуляціям тощо) за допомогою і на матеріалі засобів медіа, результатом якого є медіаграмотність [43]. Таким чином, кожен учень початкових класів повинен: 1) орієнтуватися у сучасному медіапросторі; 2) уміти опрацьовувати інформацію із медіаджерел (збирати, обробляти і

видозмінювати, зберігати, передавати, знищувати тощо); 3) уміти оцінювати вплив інформації за рівнем її впливу на особистість; 4) критично аналізувати та оцінювати різноманітні медіаповідомлення; 5) викривати прихований у медіаповідомленнях зміст та використовувати отриману інформацію; 6) розуміти базові принципи функціонування різноманітних видів медіа; 7) знати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві (мережевий етикет) та культури інформаційної діяльності; 8) володіти методами захисту від можливих негативних впливів та загроз у процесі інформаційної взаємодії; 9) самостійно створювати різноманітні медійні повідомлення [2, с. 15].

Сформованість перелічених вище компетенцій також має вплив на міжособистісне спілкування (у тому числі – засобами ІКТ), розвиток критичного ц аналітичного мислення (що дозволяє учням початкових класів «читати між рядків» – виявляти прихований зміст як окремих медіаповідомлень, так і будь-якої інформації взагалі), протистояти маніпулятивним впливам тощо.

Коротко зупинимося на меті та завданнях медіаосвіти (згідно Концепції).

Таким чином головною метою медіаосвіти в Україні визначено формування медіакультури (та її складової – медіаграмотності) особистості у середовищі особистісно значущих для неї спільнот (родини, малих груп, навчальних та/або виробничих колективів, місцевих/територіальних громад тощо) [18].

До головних завдань медіаосвіти належить формування і розвиток: 1) медіаінформаційної грамотності та медіаімунітету особистості; 2) здатності до рефлексії та критичного мислення; 3) здатності до творчості та здорового самовираження особистості у процесі медіадіяльності; 4) різноманітних аспектів медіакультури (різних видів візуальної, аудіальної, музичної тощо), а також – естетичного вподобань щодо різних форм мистецтва, опосередкованих медіа, тендових видів медіаарту тощо [18].

Серед основних принципів медіаосвіти у Концепції виділяють: 1) особистісний соціально-психологічний підхід; 2) постійну актуалізацію

змісту; 3) зорієнтованість на постійний розвиток ІКТ; 4) пріоритетність морально-етичних цінностей у медіадіяльності; 5) шанобливе ставлення до національних традицій; 6) патріотизм і громадянська спрямованість; 7) естетичне наповнення; 8) практикування дієвої практично-значущої мотивації [18]. Таким чином медіаосвітня діяльність спрямовується на формування і розвиток гармонійно та різносторонньої розвиненої особистості, високоморального громадянина-патріота з активною позицією та відкритістю до діяльності у видозмінних умовах сучасності (у першу чергу – зумовлених глобальною інформатизацією суспільства).

Згідно концепцією виділяють такі форми медіаосвіти як: дошкільна, шкільна (інтегрована медіаосвіту, спеціальні медіаосвітні навчальні курси, позакласна (виховна) робота, гуртки, факультативи, студії тощо), позашкільна (заклади позашкілля, бібліотеки, громадські організації та волонтерські ініціативи), медіаосвіта у закладах вищої освіти, батьківська медіаосвіта, медіаосвіта дорослих, неформальна медіаосвіта [18].

На основі аналізу наукових досліджень [2, с. 19–21; 18; 43; 49] до пріоритетних напрямків розвитку вітчизняної медіаосвіти належать:

1) створення розвиненої системи медіаосвіти у закладах загальної освіти (у тому числі – гімназіях, ліцеях та ін.), що охоплює усі форми медіаосвіти та передбачає долучення позашкілля та наукових установ;

2) забезпечення наступності між медіаосвітою для здобувачів освіти різного віку розпочинаючи з раннього віку у поєднанні з неформальною медіаосвітою;

3) розроблення актуальних сучасних стандартів медіаінформаційної грамотності педагогів, а також – долучення медіакомпетентності до професійних стандартів педагогів, психологів, спеціалістів із соціальної роботи та ін.;

4) обов'язкове врахування медіаінформаційної грамотності в програмах підготовки фахівців (у першу чергу – педагогічного, психологічного профілів, соціальної сфери тощо);

5) активізація співпраці ЗВО та Міністерством освіти і науки України, Національної академії наук України, Національної академією педагогічних наук України, Національної академії мистецтв України, Інститутом модернізації змісту освіти та ін.;

5) розробка за сприяння державних установ та долучення представників освіти та громадськості ефективних механізмів захисту особистості від шкідливих медіавпливів;

б) створення такої освітньої системи, котра б дозволяла запобігати та долати наслідки інформаційній агресії, яка ведеться проти України, та ефективно протидіяти будь-яким її виявам;

7) налагодження повноцінної суспільної комунікації задля оптимізації медіаосвітньої діяльності медіа, підвищення рівня психологічної та педагогічної компетентності їх працівників, поліпшення якості контенту дитячих і молодіжних медіа тощо.

Варто зазначити, що пріоритетною умовою ефективної реалізації Концепції є, безумовно, її наукове забезпечення [2, с. 22; 49]. Важливими є також: 1) удосконалення нормативно-правової бази, котра регламентувала б взаємодію медіа та освітніх інституцій усіх рівнів; 3) забезпечення готовності освітян до розв'язання актуальних медіаосвітніх проблем і суперечностей, які виникають; 4) створення якісного програмно-методичного та інформаційного забезпечення та постійне їх оновлення та актуалізація; 5) активізація різнорівневої міжгалузевої та міждисциплінарної взаємодії та міжнародної співпраці у контексті медіаосвіти [2, с. 21–23].

Варто відзначити, що ці напрями медіаосвітньої діяльності знайшли своє відображення у Типових освітніх програмах початкової школи [33], а також державних [12] та національних проєктах [1] і громадянських ініціативах тощо.

Загалом можна стверджувати, що науково виправдана та методично правильно організована й проведена медіаосвіта допомагає здобувачам початкової освіти навчитися критично мислити, ефективно шукати та аналізувати інформацію (медіаповідомлення), а також самостійно створювати

медіапродукти – тобто сприяє формуванню та розвитку основ медіаграмотності молодших школярів.

Підсумовуючи проведену роботу можна стверджувати, що медіаосвіта є засобом формування і розвитку медіаграмотності учнів початкових класів. В сучасних умовах вона спрямована на досягнення «медіаграмотних» цілей НУШ (критичне й аналітичне мислення, здатність до роботи з інформацією, уміння створювати власні інформаційні ресурси тощо). Впровадження медіаосвіти як запоруки формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти закладено у Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016 р.), яка визначає мету, завдання, форми та принципи функціонування медіаосвітньої діяльності, а також – пріоритетні напрямки та перспективи розвитку вітчизняної медіаосвіти і визначено терміни їх виконання (етапи реалізації).

Таким чином можна констатувати, що медіа відіграють надзвичайно важливу роль як у житті кожної окремої людини, так й цілих суспільств. Сьогодні не існує єдиного підходу до дефініціювання концептуальних понять зі сфери медіа, проте, у своєму дослідженні ми будемо розуміти під «медіа» канали й інструменти, котрі використовують з метою зберігання, передачі, подання інформації, а також і середовище, оточення, засіб, проміжна стадія, щось, що знаходиться у спільному користуванні (у значенні інформації); різноманітні предмети, засоби, пристрої, які ретранслюють певну інформацію споживачам через слова, образи (зображення), звуки (музику), мультимедіа (відео) та уможлиблюють виконання різноманітної ментальної та фізичної інформаційної діяльності. Медіа розповсюджуються завдяки медіаносіям, а предмети, обладнання, матеріали, котрі забезпечують функціонування медіа простору наповнюючи його аудіальними, візуальними, аудіо-візуальними повідомленнями мають назву медіазасобів. Таким чином, можна підсумувати що, всі медіа спрямовані на забезпечення масової комунікації – процесу збирання, опрацювання і поширення інформації серед широкої аудиторії. До основних функцій медіа належать: інформаційна, рекреативна або розважальна, освітньо-культуротворча (науково-освітня), функція критики та контролю,

комунікативна, благодійницька. Завдяки реалізації вказаних функцій медіа одночасно і задовольняють потреби споживачів інформації, так і чинять вплив на них. Також потрібно пам'ятати, що вони, як правило, працюють на дві категорії аудиторії: споживачів інформації та рекламодавців. Одним із важливих видів впливу медіа є освітній (виховний), який доцільно розуміти як довготривалий процес, котрий проявляється у змінах щодо морально-етичних смаків та світоглядних переконань, поглядів, оцінок особистості; він може проявлятися у трьох основних видах: 1) безпосередньому, 2) кумулятивному і 3) підсвідомому.

Важливою якістю сучасної особистості є медіаграмотність, котра (змістовно) синтезує у собі суть таких термінів як «критичне бачення» і «візуальна грамотність». Певною мірою синонімічними можна вважати також поняття «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» та ін. Медіаграмотність можна розуміти і як систему медіакомпетентностей, які набуваються та розвиваються у процесі навчання та самоосвітньої діяльності (результати медіаосвітньої і/або самомедіаосвітньої діяльності) та потребують постійної актуалізації. Медіаграмотність базується на системі принципів, котрі регламентують взаємодію людини та інформаційного простору та медіа. А також визначає групи навичок (етичних та естетичних, критичного аналізу, управління інформацією та ін.), а засобом її формування та розвитку є медіаосвіта.

Медіаосвіта в сучасному світі корелює із концепцією НУШ та дефініціюється як деякий процес розвитку особистості із використанням засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування із різноманітними медіа, творчих, комунікативних здібностей особистості, здатності до критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів різної природи, вивчення різних форм самовираження за допомогою медіатехніки. Медіаосвіта на державному рівні регулюється Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні. Причому зміст цього документу постійно оновлюється у відповідності до світових та вітчизняних реалій.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2. 1. Медіаосвіта на уроках як інструментарій формування медіаграмотності молодших школярів

Як уже було доведено у першому розділі нашої кваліфікаційної роботи, медіаграмотність є результатом медіаосвіти. Причому, за дефініціюванням Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, вона є тією складовою медіакультури, котра стосується уміння здобувача освіти користуватися засобами ІКТ, самовиражатися та спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно отримувати всю необхідну інформацію, а також – осмислено сприймати та критично оцінювати інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальні факти від їх віртуальних симуляцій (фейків), тобто бачити реальний зміст медійного простору, осмислювати механізми впливу і контролю, які зможуть застосовувати медіа [18].

Таким чином, узагальнюючи результати досліджень проведених у першому розділі, медіаграмотним можна вважати такого здобувача освіти, у якого на достатньому рівні сформовані комплекс знань і навичок, які необхідні сучасній людині для функціонування в умовах інформаційного суспільства (суспільства знань), а саме: 1) оперативно знаходити всю потрібну інформацію; 2) критично аналізувати та верифікувати медіа-повідомлення; 3) протидіяти маніпуляціям, пропаганді, стереотипізаційному впливу тощо; 4) застосовувати медіа для спілкування і самовираження усіма доступними засобами; 5) створювати та поширювати власні медіа продукти.

Задля формування і розвитку такої особистості медіаосвіта повинна, на нашу думку, дати відповідь на «основні питання методики»:

1. Кого навчати (особливості сучасного здобувача початкової освіти у контексті медіаграмотності)?

2. Чому навчати (зміст медіаосвітньої діяльності)?

3. Як навчати (форми, методи, засоби медіаосвітньої діяльності) [52, с. 33]?

Дослідимо способи вирішення цих питань.

1. Особливості сучасного здобувача початкової освіти у контексті медіаграмотності. В епоху інформаційного (цифрового) суспільства медіа пронизують усі сфери життєдіяльності суспільства як у глобальному, так і в регіональних значеннях. У сучасній Україні різноманітні медіа супроводжують людину практично від самого народження. Вони є потужним засобом впливу на соціалізацію у розумінні складного і безперервного процесу соціального розвитку/саморозвитку і самореалізації особистості в наслідок впливу стихійних, певною мірою спрямованих та цілеспрямованих впливів, які полягають в паралельному засвоєнні, відтворенні і створенні соціальних досвіду, цінностей, норм, мотивів, потреб, моделей поведінки у конкретному суспільстві [21]. Середній вік, коли сучасні діти, як правило, стають власниками особистих мобільних телефонів, а медіа починають привертати увагу та залучають до роботи із ними становить, у середньому, приблизно 8–9 років. Варто також зазначити, що роль медіа у цей період соціалізації дитини у кожному конкретному випадку може бути як мінімальною, так і досить значною, при цьому варто також мати на увазі, що безпосереднім об'єктом впливу медіа у контексті соціалізації учня початкових класів є не так він, як окрема особистість (хоча і він теж), як він у ролі члена певної групи (родини, класу, громади тощо). Таким чином здобувач стає учасником процесу соціального розвитку своєї особистості під впливом медіа або мудіасоціалізації [30, с. 31].

Медіасоціалізаційний вплив може відбуватися у двох аспектах, а саме:

1) сучасні медіа суттєво впливають на інтелектуальний розвиток учня початкових класів, значною мірою регламентують засвоєння ними широкого кола соціальних цінностей, норм, поглядів та точок зору, і формування в них світоглядних переконань. При цьому вплив медіа на інтелект залежить, у першу чергу, від того, яким чином вони використовуються у житті кожного

конкретного здобувача освіти. Медіасоціалізація може також впливати, наприклад, на креативний та емоційний розвиток дитини, рівень сформованості сприйняття традиційних гендерних ролей, засвоєння різноманітних стереотипів тощо [30, с. 32].

2) сучасні вітчизняні медіа фактично являють собою своєрідну систему неформальної освіти. У процесі спілкування із ними усі учні початкових класів набувають різноманітних (деколи, на жаль, доволі суперечливих і несистематизованих) знань із найрізноманітніших сфер вітчизняного та закордонного суспільного, наукового, культурного, політичного, економічного та ін. життя. При застосування медіа як освітній ресурс потрібно враховувати те, що вони доволі часто створюють свій власний «інформаційний світ», який може доволі сильно різнитися від реальності [30, с. 32].

Аналіз наукових праць [2; 50; 30 та ін.] із теми нашого дослідження дозволив встановити, що зміни дитини у процесі медіасоціалізації відбуваються у різних напрямках, основними із них, на нашу думку є:

1) комунікативний. Медіа одночасно є і засобом комунікації, і причиною щодо формування і розвитку комунікативних умінь учнів початкових класів. При чому, у процесі медіа-спілкування дитина підсвідомо засвоює комунікативні моделі, які пропагує засіб комунікації (часто це спільноти та групи у соціальних мережах чи месенджерах, представники (навіть вигадані персонаж) медіа, які передбачають зворотний зв'язок із дітьми-користувачами);

2) освітньо-ціннісний. Із початком пандемії COVID-19 та повномасштабного військового вторгнення країни-агресора на нашу територію значно зросла роль дистанційного навчання, таким чином почали з'являтися численні медіа, авторами яких є самі педагоги (індивідуально чи колективно), а також – здобувачі освіти (цікавими освітніми медіапродуктами, окрім звичних матеріалів розміщених на освітніх сайтах, платформах дистанційного навчання, групах месенджерів тощо, освітяни використовують ролики у YouTube, TikTok інших соціальних мережах), що, без сумніву, є значним позитивом, оскільки цей медіаконтент відповідає освітнім цілям. Проте, медіа, особливо мережеві, котрі доступні учням початкових класів, не завжди поширюють корисний та

безпечний для дітей контент, тому дорослим потрібно контролювати та навчити навичкам критичної оцінки та аналізу змісту медіа, які використовує здобувач початкової освіти у своїй освітній/самоосвітній діяльності, адже це може спричинити не тільки формування хибних знань та наукових уявлень, але й – цінностей, моделей поведінки, поведінкових реакцій, стати причиною формування шкідливих звичок, залежностей тощо;

3) сфера самореалізації і творчості. Вагомим поштовхом у цьому напрямку медіасоціалізації є зростання обсягу взаємодії учнів початкових класів як між собою, так і з іншими представниками соціуму. У процесі такого спілкування дитина може не тільки обмінюватися думками, але й розповсюджувати власні медіа-продукти: тексти, малюнки, фотографії, відео тощо. При цьому у неї також виникає відчуття безпосередньої участі у творенні медіасвіту та його подій, активної участі у них.

Таким чином, сучасні діти молодшого шкільного віку у своєму розвитку керуються не тільки відомостями, котрі отримують із реального світу, але й тими, які надіють їм численні медіа. Тому визначення змісту та методик формування медіаграмотності, як складової, котра дозволить ефективно опановувати та використовувати ресурси медійного світу та не підпадати під його негативні впливи, набуває дедалі більшої ваги.

2. Зміст медіаосвітньої діяльності у початкових класах. На основі аналізу чинного Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) [11], Типових освітніх програм для початкової школи [33], матеріалів порталу Нової української школи, присвячених проблемам формування і розвитку медіаграмотності здобувачів початкової освіти [32], а також авторських розробок як окремих уроків так і їх циклів, виховних заходів, курсів медіаграмотності (для здобувачів освіти та підготовки учителів початкових класів до проведення медіаосвітньої діяльності) [2; 14; 22; 28; 30; 52 та ін.]. Нами було виділено основні змістові лінії медіаграмотності учнів початкових класів, на яких доцільно зробити акцент при формуванні медіаграмотності сучасних здобувачів початкової освіти. А саме:

1. Інформація. Вивчення інформації та її видів, значення у житті суспільства і конкретної людини. Вплив інформації на свідомість людини. Корисність інформації. Поняттями дезінформації і фейків та протидії їх впливу;

2. Медіа та ЗМІ. Вивчення феноменів «медіа» та «ЗМІ»: їх історії, значення у житті суспільства і конкретної людини, класифікацій та видів; творців та споживачів медіа; механізмів впливу медіа тощо.

2. 1. Візуальні медіа (книги; періодичні (журнали, газети тощо) і неперіодичні друковані видання (в умовах сьогодення – також і їх електронні відповідники)); графічні зображення та малюнки);

2. 2. Звукові (аудіальні) медіа (радіо (у тому числі – мережеве), музика (інструментальна та пісні));

2. 3. Аудіовізуальні (мультимедійні) (телебачення, кінематограф, анімація, відео, віртуальні (комп'ютерні) ігри);

2. 4. Інтернет-медіа (загальні відомості).

3. Інтернет. Історія створення і розвитку, значення у житті суспільства та окремої людини. Ресурси. Пошук інформації в Інтернеті та її критичне та аналітичне оцінювання. Інтернет як засіб спілкування і самовираження, соціальні мережі та месенджери. Безпека в Інтернеті. Мережевий етикет. Мережеві ігри та комп'ютерна залежність. Інтернет для навчання і роботи (професії майбутнього). Сучасні гаджети.

4. Мережеві медіа. Феномен мережевих медіа. Особливості функціонування візуальних, аудіальних, мультимедійних медіа в цифровому середовищі. Навички взаємодії із мережевими медіа. Створення власних медійних цифрових продуктів та їх поширення.

5. Захист права у сучасному інформаційному просторі. Права дитини. Право людини на інформацію. Авторське право. Механізми захисту інформаційних прав людини та запобігання їх порушенням.

6. Медіаграмотність особистості. Медіаграмотність: зміст, умови формування і розвитку, роль у житті людини та суспільства. Критичне мислення, як умова медіаграмотності. Медіаграмотність як інструмент

ефективної взаємодії із медіа. Медіатекст, як джерело інформації, критичний аналіз медіатекстів та їх створення. Маніпуляції, пропаганда, стереотипи їх впливи та способи протидії. Безпечний медіапростір. Медіа-реклама у житті людини.

Узагальнити проведений аналіз доречно думкою американського медіапедагога Дж. Поттера (James Potter), котрий стверджує, що медіаграмотність полягає у здатності конкретної особистості контролювати власне споживання медіа. При цьому дослідник виділяє вісім ключових рівнів медіаграмотності:

1) осмислення основних положень при спілкуванні із медіа (базовим із яких є усвідомлення особистістю того факту, що передане у медіа відбувається не з нею);

2) свідоме сприйняття мови повідомлень (розпізнавання мовного звучання (графічного подання – написання) та ототожнювання звуків/символів зі значеннями (змістом) слів);

3) усвідомлювання змісту отриманої медійної інформації (уміння відділяти вірогідну (правдиву) інформацію від дезінформації (вигаданої, фейкової), розпізнавання прямої чи опосередкованої реклами тощо);

4) розвиток скептицизму (що передбачає здатність сумніватися у достовірності відомостей та знань, переконань, тверджень тощо, уміння ставити під сумнів навіть базові, «прописні» істини, шукати власні неспростовні докази перед тим, як прийняти будь-яке твердження на віру. За такого підходу формується та розвивається критичне мислення та прагнення до самостійної верифікації отриманої інформації);

5) інтенсивний розвиток психологічної потреби в інформаційній діяльності та формування власного стилю інформаційної діяльності, своєрідних «інформаційних смаків» (формування дієвої мотивації до пошуку чітко визначеної інформації, формування власного «інформаційного набору», якому надається перевага, високий рівень усвідомлення рівня корисності інформації);

б) емпіричне дослідження різноманіття аспектів медіа та способів їх подання (пошук та оцінювання різних форм подання медійного контенту,

вивчення власних емоційних, моральних реакцій, почуттів тощо від ознайомлення з ними);

7) критичне оцінювання медіа-ресурсів (здатність визначати «сильні» та «слабкі» сторони контенту, його змісту у певному контексті, можливості застосування, практичну цінність та наслідки від застосування тощо);

8) соціальна відповідальність (розуміння, що різні повідомлення мають різний вплив, який може мати як позитивний, так і негативний вплив в залежності від аудиторії, обставин та мети їх розповсюдження; визнання існування механізмів впливу на громадську думку (пропаганда, маніпуляції, реклама тощо) та необхідності протидіяти їм, а також визнання власної відповідальності за результати споживання, створення і поширення контенту) (цит. за Г. Марченко [20]).

3. *Форми, методи, засоби медіаосвітньої діяльності у початкових класах.* Беззаперечним є той факт, що основною формою навчання у початкових класах залишається урок. Проте, із розвитком ІКТ, змінилася форма освітньої взаємодії, методи і засоби; таким чином у практику ввійшли такі поняття, як: «мультимедійний урок», «медіаурок» «комп'ютерний урок», «урок з мультимедійною підтримкою (супроводом)», «урок із використанням педагогічних програмних засобів», «урок із застосуванням ІКТ», «урок із застосуванням технічних засобів навчання (ТЗН)», та ін. подібні [52, с. 36].

При цьому серед засобів педагогічної діяльності усе частіше (а у деяких випадках – постійно) використовуються:

1) дидактичні (навчальні) презентації та фільми, як створені певними виробниками дидактичної продукції, так і педагогами самостійно, а також запозичені із джерел з вільним доступом;

2) мультимедійні уроки (уроки, на яких уся взаємодія відбувається за допомогою ІКТ, при чому вони можуть бути як стаціонарними, так і дистанційними) [52, с. 36];

3) блок-теми (систематизований базовий матеріал за певною темою (або її розділом), поділений на підтеми (пункти). Як правило для навігація у них

відбувається завдяки гіперпосиланням. Це можна вважати своєрідним аналогом віртуальних (цифрових) підручників та/або навчальних посібників [52, с. 37];

4) мультимедійні тренажери (навально-тренувальні комп'ютерні програми для набутті і відпрацювання здобувачами певних умінь і навичок як загально-навчальних, так і із конкретної навчальної дисципліни) [52, с. 37];

5) фонохрестоматії (педагогічні програмні засоби які містять читання дикторів, музичні твори тощо) [52, с. 38];

6) медіатексти. У широкому розумінні, за твердженням О. Янкович, уся медіакультура може бути інтерпретована як своєрідний медіатекст. А у вузькому розумінні, на думку дослідниці, медіатекст є продуктом або частина самого процесу комунікації, засобами ІКТ, також і – це авторський журналістський, публіцистичний текст (журналістської діяльності). Він може бути текстом, малюнком (графічним зображенням), фотографією, матеріалом із сайтів, кінофільмом, телевізійною програмою, анімацією, відеороликом тощо або містити їх елементи у різних комбінаціях [52, с. 38];

7) віртуальні мандрівки та екскурсії тощо.

Варто відмітити, що медіауроки, як форма і медіаосвіти, мають низку переваг порівняно із традиційними. Вони:

1) завдяки мобільності, варіативності та атрактивності значно сприяють реалізації триєдиної освітньої мети та дозволяють зробити більш ефективною корекційну та діяльність при роботі зі здобувачами освіти із особливими освітніми потребами;

2) дозволяють педагогам і здобувачам освіти якісно опрацювати більшу кількість планованого матеріалу;

3) дозволяють педагогам добирати та ефективніше інтегрувати у структуру уроку різноманітні цікаві й різноманітні вправи та завдання та реалізовувати їх інтерактивне виконання здобувачами освіти;

4) якісніше унаочнюють увесь процес навчання із врахування індивідуальних вікових психо-фізіологічних і фізіологічних особливостей та рівня розвитку здобувачів освіти;

5) завдяки наявності інтерактивних та ігрових елементів дозволяють позитивно впливати на емоційну сферу здобувачів освіти, формувати їх позитивний настрій, підвищувати навчальну мотивацію та пізнавальну активність тощо [52, с. 40].

Варто зазначити, що при організації та проведенні медіауроків та використанні ІКТ потрібно враховувати не тільки освітні вимоги, але й вимоги до організації та проведення занять засобами ІКТ, затвердженого чинним «Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти» (2020 р.) [27].

Як свідчить спостереження за освітньою практикою початкової школи та аналіз нормативних документів [27; 39 тощо] праць [2; 34; 36; 44; 52 та ін.] із теми дослідження до основних засобів, які використовують педагоги при формуванні та розвитку медіаграмотності молодших школярів, є програмно-технічні засоби ІКТ: комп'ютери, ноутбуки, планшети, різноманітні пристрої вводу-виведення інформації, мережеве обладнання, мультимедійні дошки тощо.

Загалом, ми згодні із думкою В. Васяновича, Л. Герганова і Т. Бешок, що задля формування і розвитку медіаграмотності учнів початкових класів варто розробляти та активно використовувати медіаосвітні технології (МОТ) як спосіб організації освітнього процесу, котрий передбачає використання низки засобів, а саме: друкованих (традиційних), аудіовізуальних (мультимедійних), ІКТ (у тому числі – мережевих технологій). Їх педагогічно регламентоване застосування сприяє формуванню системи медіазнань, умінь, навичок, а також і розвиток медіацінностей як основи медіакультури особистості [6]. А отже, згідно сформульованої вище дефініції, – медіаграмотності учнів початкових класів.

Проте, формування медіаграмотності – це складний та багатокомпонентний процес, тому його потрібно проводити не тільки на уроках, але й – у позаурочній діяльності: виховних заняттях, гуртках і секціях, днях і тижнях медіаграмотності, тематичних зустрічах тощо.

2. 2. Стан сформованості медіаграмотності молодших школярів

Як уже було доведено вище, медіаграмотність є однією із ключових здатностей сучасної особистості, а її формування є результатом медіаосвіти, котру доцільно розпочинати іще у початкових класах.

Варто зазначити, що медіаграмотність – це не вроджена якість особистості, вона формується та розвивається під впливом низки факторів: зовнішніх (родина, громада і друзі, заклади освіти й позашкілля, суспільні інституції тощо) та внутрішніх (світоглядні переконання та характер, рівень інтелекту та когнітивних функцій, мотивація тощо) факторів. Тому доцільно виділити критерії та рівні сформованості медіаграмотності учнів початкових класів. У своєму дослідженні ми скористаємось результатами наукових напрацювань таких учених, як: Т. Бешок, Г. Васянович, Л. Герганов [6], Г. Марченко [20] та ін.

Під критеріями сформованості медіаграмотності учнів початкових класів будемо розуміти систему ознак, на основі яких можна робити висновок про рівні сформованості їх медіаграмотності [20]. У своїй випусковій роботі ми виділяємо такі критерії сформованості медіаграмотності учнів початкових класів, як: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, креативний [6; 20].

Показники сформованості медіаграмотності – це чітко визначені якісні та кількісні характеристики сформованості кожної із якостей, властивостей, ознак медіаграмотності учнів початкових класів, тобто ступінь сформованості того або іншого критерію сформованості медіаграмотності здобувачів початкової освіти [20]. Вважаємо за доцільне оцінювати рівень сформованості медіаграмотності за кожним із критеріїв за такими показниками, як (табл. 2. 1):

Таблиця 2. 1.

Критерії та показники сформованості медіаграмотності молодших школярів

Критерій	Показники
<i>Мотиваційний</i> – передбачає наявність	Свідоме бажання здобувача початкової освіти на високому рівні оволодіти медіаграмотністю у

<p>системи дієвих мотивів, засобів до самомотивації та стимулювання до формування і подальшого розвитку (саморозвитку) медіаграмотності здобувача початкової освіти</p>	<p>цілому та постійно вдосконалювати її; потреба належному засвоєнні знань, умінь та навичок медіаграмотності і постійному їх удосконаленні; бажання ґрунтовно досліджувати різні медіа, їх контент, критично аналізувати їх та результати їх діяльності; бажання самостійно створювати медіа, а також – долучатися до спільної медійної діяльності; потреба використовувати набутий медійний досвід для вирішення особистісних та загальносуспільних завдань; прагнення долученості до медійної діяльності та усвідомлення відповідальності за її результати</p>
<p>Когнітивний – розуміється як наявність систематизованої, повної, актуальної сукупності знань, котрі становлять зміст медіаграмотності та сприяють її формуванню та подальшому розвитку</p>	<p>Сформована система базових знань про: інформацію, органи її сприйняття, властивості, види, дезінформацію і фейки та прийоми роботи з нею; медіа (їх роль у житті суспільства і особистостей, становлення і розвиток), медіа-ресурси, їх контент, види, способи діяльності, цілі, можливості впливу тощо; медіаграмотність, її значення, можливості і способи формування і розвитку; безпечну діяльність у медійному просторі, його небезпеки і способи їм запобігати, права людини і дитини в інфорпросторі, авторське право і академічну доброчесність; види медіапродуктів та способи їх створення, розповсюдження тощо, а також засоби медійної діяльності (програмно-технічні засоби ІКТ (гаджети))</p>
<p>Операційно-діяльнісний – передбачає наявність систематизованої, повної, актуальної сукупності умінь та навичок діяльності, котрі становлять зміст медіаграмотності та сприяють її формуванню та подальшому розвитку</p>	<p>Сформована система базових умінь та навичок і здатність їх ефективно застосовувати для вирішення конкретних завдань, серед яких: робота з інформацією як на критико-аналітичному рівні (аналіз, синтез, порівняння тощо), так і на етапі її опрацювання за допомогою відповідних засобів (ІКТ); роботи із ІКТ; визначати види медіа, їх функції та цілі діяльності; визначати і протидіяти негативним впливам медіа; захищати свої права при роботі у медійному просторі; самостійно та/або у колективі створювати власні медіа і розповсюджувати їх; працювати на розвиток власної медіаграмотності</p>
<p>Креативний – розглядається нами як здатність здобувача</p>	<p>Цей критерій передбачає наявність певних якостей та умінь здобувача початкової освіти, які забезпечують йому здатність до виявів креативності</p>

початкової освіти проявляти креативність при медійній діяльності та роботі спрямованій на її формування і розвиток	творчої діяльності у процесі взаємодії з інформацією, ІКТ, медіа та медіаресурсами, при використанні медіаграмотності для вирішення особистісних і загальносуспільних завдань [2; 6; 20; 22 та ін.]
--	---

У своїй кваліфікаційній роботі вважаємо також за доцільне виділити такі рівні сформованості медіаграмотності молодших школярів, як: початковий (репродуктивний), середній (продуктивний), високий (творчий) [20].

Вираженість показників по кожному із критеріїв нами подано в авторській таблиці (табл. 2. 2)

Таблиця 2. 2.

Критерії та показники сформованості медіаграмотності молодших школярів

Рівні		
Початковий (репродуктивний)	Середній (продуктивний)	Високий (творчий)
1. Мотиваційний критерій		
Наявність сформованого на низькому рівні (або повна відсутність) свідомого бажання здобувача початкової освіти на високому рівні оволодіти медіаграмотністю у цілому та постійно вдосконалювати її; потреби належному засвоєнні знань, умінь та навичок медіаграмотності і постійному їх удосконаленні; бажання ґрунтовно досліджувати різні медіа, їх контент, критично аналізувати їх та результати їх	Наявність сформованого на достатньому рівні свідомого бажання здобувача початкової освіти на високому рівні оволодіти медіаграмотністю у цілому та постійно вдосконалювати її; потреби належному засвоєнні знань, умінь та навичок медіаграмотності і постійному їх удосконаленні; бажання ґрунтовно досліджувати різні медіа, їх контент, критично аналізувати їх та результати їх діяльності; бажання самостійно створювати медіа, а також –	Наявність сформованого на високому рівні свідомого бажання здобувача початкової освіти на високому рівні оволодіти медіаграмотністю у цілому та постійно вдосконалювати її; потреби належному засвоєнні знань, умінь та навичок медіаграмотності і постійному їх удосконаленні; бажання ґрунтовно досліджувати різні медіа, їх контент, критично аналізувати їх та результати їх діяльності; бажання самостійно створювати медіа, а також –

діяльності; бажання самостійно створювати медіа, а також – долучатися до спільної медійної діяльності; потреби використовувати набутий медійний досвід для вирішення особистісних та загальносупільних завдань; прагнення долученості до медійної діяльності та усвідомлення відповідальності за її результати	долучатися до спільної медійної діяльності; потреби використовувати набутий медійний досвід для вирішення особистісних та загальносупільних завдань; прагнення долученості до медійної діяльності та усвідомлення відповідальності за її результати	долучатися до спільної медійної діяльності; потреби використовувати набутий медійний досвід для вирішення особистісних та загальносупільних завдань; прагнення долученості до медійної діяльності та усвідомлення відповідальності за її результати
2. Когнітивний		
Сукупність знань, котрі становлять зміст медіаграмотності та сприяють її формуванню та подальшому розвитку розвинені фрагментарно або повністю відсутні; наявне уміння відтворювати отриману інформацію але відсутня здатність використовувати їх при медійній діяльності та формуванні і розвитку власної медіаграмотності; відсутня здатність до пошуку необхідної інформації та удосконалення уже наявної	Наявність сформованої на достатньому рівні систематизованої, повної, актуальної сукупності знань, котрі становлять зміст медіаграмотності та сприяють її формуванню та подальшому розвитку; здатність з допомогою педагога їх використовувати при медійній діяльності та формуванні і розвитку власної медіаграмотності; здатність до пошуку необхідної інформації та удосконалення уже наявної з допомогою педагога	Наявність сформованої на високому рівні систематизованої, повної, актуальної сукупності знань, котрі становлять зміст медіаграмотності та сприяють її формуванню та подальшому розвитку; уміння їх самостійно використовувати при медійній діяльності та формуванні і розвитку власної медіаграмотності; здатність до самостійного пошуку необхідної інформації та удосконалення уже наявної
3. Операційно-діяльнісний критерій		
Уміння та навички діяльності, котрі	В уміннях та навичках діяльності, котрі	Наявність систематизованої,

<p>становлять зміст медіаграмотності та сприяють її формуванню та подальшому розвитку, сформовані на низькому рівні або відсутні та/або виявляються рідко або не використовуються; здатність підбирати найбільш доцільні методи та засоби діяльності та комбінувати їх задля досягнення найкращих результатів при роботі з медіа та формуванні і розвитку власної медіаграмотності відсутня</p>	<p>становлять зміст медіаграмотності та сприяють її формуванню та подальшому розвитку, наявні незначні прогалини та/або виявляються епізодично; здатність з допомогою педагога підбирати найбільш доцільні методи та засоби діяльності та комбінувати їх задля досягнення найкращих результатів при роботі з медіа та формуванні і розвитку власної медіаграмотності</p>	<p>повної, актуальної сукупності умінь та навичок діяльності, котрі становлять зміст медіаграмотності та сприяють її формуванню та подальшому розвитку, які виявляються постійно; уміння самостійно підбирати найбільш доцільні методи та засоби діяльності та комбінувати їх задля досягнення найкращих результатів при роботі з медіа та формуванні і розвитку власної медіаграмотності</p>
4. Креативний критерій		
<p>Креативність при роботі з медіа та формуванні і розвитку власної медіаграмотності учня початкових класів не розвинена на достатньому рівні або відсутня, епізодичні вияви або не проявляється; відсутні вияви ініціативи у медійній діяльності та при формуванні розвитку власної медіаграмотності</p>	<p>Креативність при роботі з медіа та формуванні і розвитку власної медіаграмотності учня початкових класів розвинена на достатньому рівні, проте має систематичні вияви; несистематичні та/або неусвідомлені вияви ініціативи у медійній діяльності та при формуванні розвитку медіаграмотності</p>	<p>Високо розвинена та постійно проявляється здатність здобувача початкової освіти проявляти креативність при медійній діяльності та роботі спрямованій на її формування і розвиток; постійні та свідомі вияви ініціативи у медійній діяльності та при формуванні розвитку медіаграмотності</p>

Задля з'ясування рівня сформованості медіаграмотності здобувачів початкової освіти нами було проведено педагогічний експеримент, котрий передбачав проведення констатувального та формувального етапів. Його

учасниками стали 50 здобувачів початкової освіти (ЗПО) 25 учнів 2-А класу – експериментальна група (ЕГ), та 25 учнів 2-Б класу – контрольна група (КГ) комунального закладу загальної середньої освіти «Луцький ліцей № 10 Луцької міської ради» (м. Луцьк, Волинська область).

Задля діагностики ми провели тестування за усіма вказаними вище критеріями. З цією метою ми розробили систему тестових матеріалів (див. Додаток А). Його результати подані у табл. 2. 3.–табл. 2. 6 та на рис. 2. 1. – рис. 2. 5.

Таблиця 2. 3

Рівень сформованості мотиваційного критерію (констатувальний етап)

Рівні	Результати респондентів			
	ЕГ		КГ	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	8	32	7	28
Середній (продуктивний)	12	48	13	52
Високий (творчий)	5	20	5	20

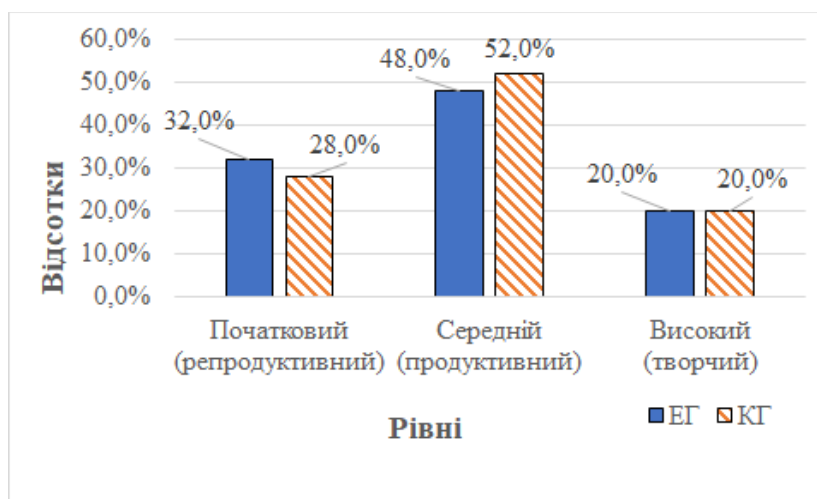

Рис. 2. 1. Рівень сформованості мотиваційного критерію (констатувальний етап)

Провівши аналіз сформованості мотиваційного компоненту можна констатувати, що обидві групи перебувають практично на однаковому рівні:

домінуючим є середній рівень 48% у ЕГ та 52% у КГ, незначні відмінності відмічено у початковому рівні – 32% у ЕГ та 28% у КГ, а показники високого рівня виявилися рівними у двох групах – 20%.

Таблиця 2. 4

Рівень сформованості когнітивного критерію (констатувальний етап)

Рівні	Результати респондентів			
	ЕГ		КГ	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	5	20	5	20
Середній (продуктивний)	15	60	15	60
Високий (творчий)	5	20	5	20

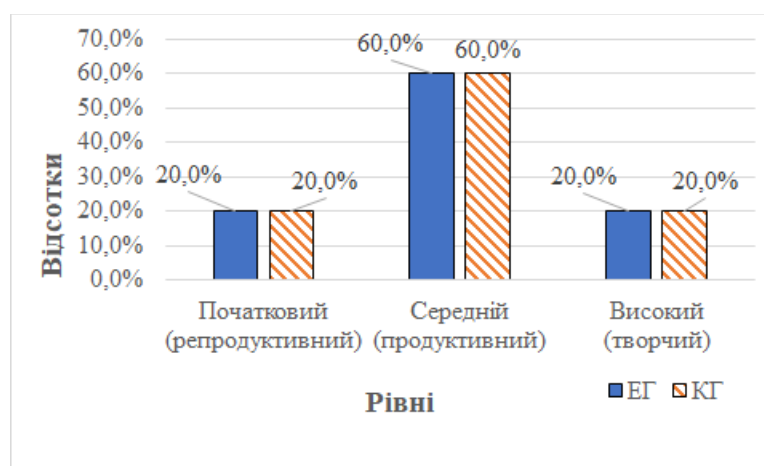

Рис. 2. 2. Рівень сформованості когнітивного критерію (констатувальний етап)

За результатами аналізу сформованості когнітивного компоненту було виявлено однакові показники по всіх рівнях в обох групах: домінуючим є середній рівень 60%, а показники високого та початкового рівнів становлять по 20%.

Таблиця 2. 5

Рівень сформованості операційно-діяльнісного критерію (констатувальний етап)

Рівні	Результати респондентів	
	ЕГ	КГ

	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	8	32	7	28
Середній (продуктивний)	12	48	13	52
Високий (творчий)	5	20	5	20

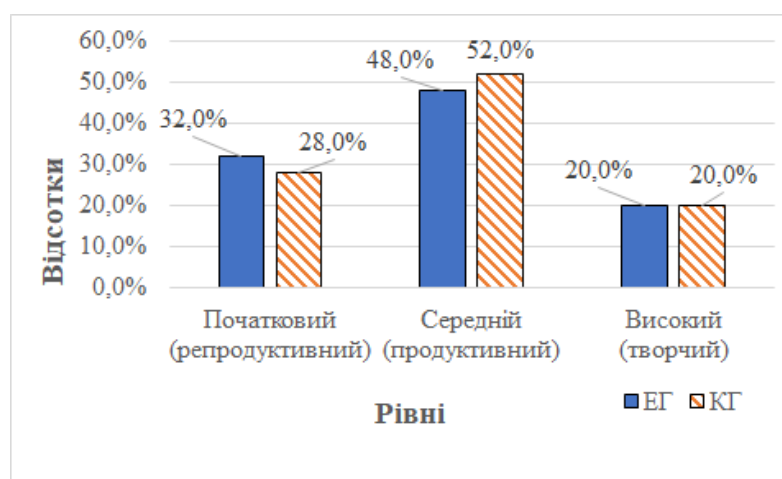

Рис. 2. 3. Рівень сформованості операційно-діяльнісного критерію (констатувальний етап)

За результатами аналізу сформованості операційно-діяльнісного компонента було виявлено що його показники по всіх рівнях співпадають із показниками мотиваційного компонента.

Таблиця 2. 6

Рівень сформованості креативного критерію (констатувальний етап)

Рівні	Результати респондентів			
	EG		KG	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	8	32	7	28
Середній (продуктивний)	12	48	13	52
Високий (творчий)	5	20	5	20

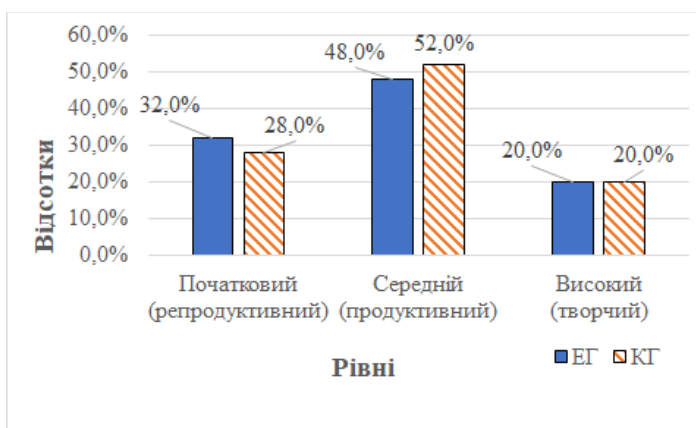

Рис. 2. 4. Рівень сформованості креативного критерію
(констатувальний етап)

За результатами аналізу сформованості креативного компоненту було виявлено що його показники по всіх рівнях співпадають із показниками мотиваційного та операційно-діяльнісного компонентів.

Взявши до уваги результати досліджень, проведених у попередніх пунктах кваліфікаційної роботи, можна стверджувати, що сформованість медіакомпетентності здобувачів початкової освіти доцільно за мотиваційним, когнітивним, операційно-діяльним та креативним компонентами та початковим, середнім і високим рівнями у кожному. А результати проведеного експериментального дослідження дозволяють стверджувати, що обидва класи (і експериментальна, і контрольна група) перебувають практично на однаковому рівні сформованості медіакомпетентності.

2. 3. Експериментальна перевірка ефективності методики формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти в умовах Нової української школи

Задля перевірки ефективності педагогічних умов НУШ щодо формування і розвитку медіаграмотності здобувачів початкової освіти. Означимо поняття «педагогічна умова».

Умова – це, як зазначає М. Бурик, складова частина певних об’єктних комплексів (об’єктів, їх станів, взаємодій і впливів тощо), з які спричиняють

існування цього явища. Цей комплекс, за твердженням науковці, також називають достатньою умовою явища/явищ [4].

Враховуючи думку М. Бурика [4], у своєму дослідження під педагогічними умовами будемо розуміти середовище, яке залежить і виникає в освітньому процесі, опосередкованого діяльністю як окремого його учасника, так і групи учасників, які виконують роль динамічних регуляторів особистісних, психолого-педагогічних, інформаційних, та ін. чинників освітньої діяльності [4].

До педагогічних умов НУШ та базуються на дев'яти ключових принципах формули НУШ [29, с. 17], котрі, на нашу думку, впливають на формування і розвиток медіаграмотності учнів початкових класів належать:

1. Розробку та практичну інтеграцію нового змісту медіаосвіти, як засобу формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти, котрий базується на формуванні і розвитку медіакомпетентностей, необхідних для успішної самореалізації у суспільстві;

2. Застосування педагогіки партнерства, котра передбачає рівноправну взаємодію не лише між педагогами та здобувачами початкової освіти, але – батьками (опікунами) учнів початкових класів;

3. Орієнтація на потреби здобувача початкової освіти в освітньому процесі, дитиноцентризм;

4. Наскрізний процес різнобічного виховання, котрий, у тому числі, спрямований на формування медіакультури учня початкових класів;

5. Упровадження педагогічних інновацій (форм, методів, засобів, технологій тощо) у процес формування і розвитку медіаграмотності здобувачів початкової освіти, котрі б відповідали вимогам вітчизняного суспільства в умовах сьогодення;

6. Забезпечення рівних можливостей до використання освітніх медійних ресурсів, зрозумілості змісту матеріалу для здобувачів початкової освіти різних рівнів розвитку.

Усі ці принципи найефективніше реалізуються на медіауоках (див. п. 2. 1). Оскільки чинними освітніми програмами для 1–4 класів не передбачено уроків медіаграмотності, нами було розроблено систему вправ (завдань) із формування і розвитку медіаграмотності, котрі були використані на уроках різних освітніх галузей (див. Додаток Б), а саму медіаосвітню діяльність нами було проведено із урахуванням вказаних вище педагогічних умов.

З метою перевірки ефективності розробленої нами методики на завершенні формувального етапу нами знову було проведено тестування за критеріями, визначеними у п. 2. 2. засобами авторського тестування (див. Додаток А). Його результати подані у табл. 2. 7.–табл. 2. 10 та на рис. 2. 5.–рис. 2. 8.

Таблиця 2. 7

Рівень сформованості мотиваційного критерію (формувальний етап)

Рівні	Результати респондентів			
	ЕГ		КГ	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	0	0	5	20
Середній (продуктивний)	15	60	13	52
Високий (творчий)	10	40	7	28

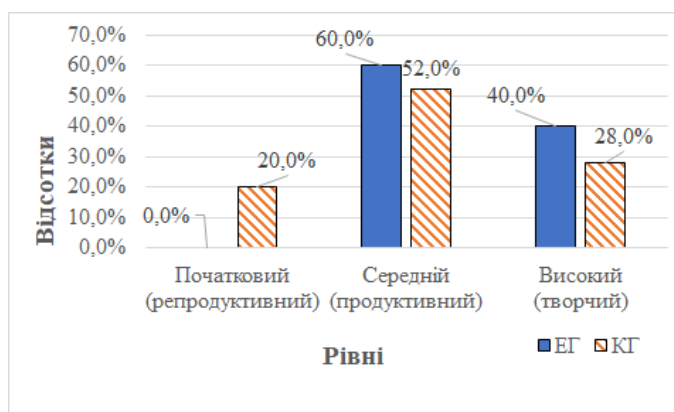

Рис. 2. 5. Рівень сформованості мотиваційного критерію (формувальний етап)

Як бачимо, за результатами перевірки сформованості мотиваційного критерію, видно ефективність розробленої методики, оскільки у експериментальній групі показник початкового рівня становив 0%, а у контрольній – 20%. А показники середнього та високого рівня у експериментальній групі виявилися вищими, ніж у контрольній (60% та 40% – ЕГ та 52% й 28% КГ відповідно).

Таблиця 2. 8

Рівні	Результати респондентів			
	ЕГ		КГ	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	1	4	3	12
Середній (продуктивний)	17	68	15	60
Високий (творчий)	7	28	7	28

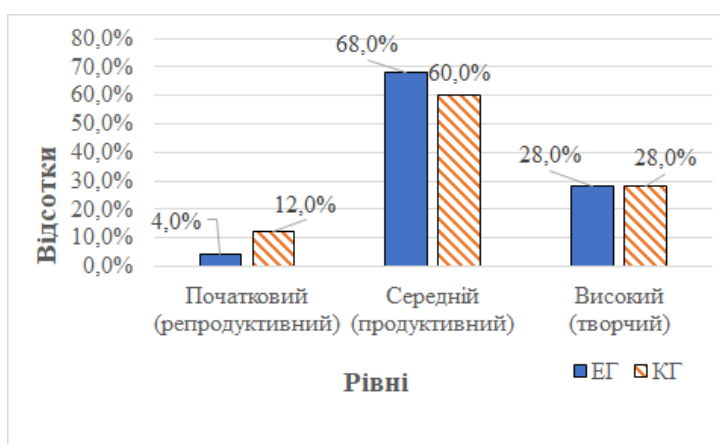

Рис. 2. 6. Рівень сформованості когнітивного критерію (формувальний етап)

Результати перевірки сформованості когнітивного критерію доводять ефективність розробленої методики, оскільки, хоча в обох групах показник високого рівня виявився однаковим (28%), у експериментальній групі показник початкового рівня становив 0%, а у контрольній – 20%. А показники середнього рівня (68%) виявився вищими, ніж у контрольній (60%), а показники

початкового (4%) у експериментальній групі були нижчими, ніж у контрольній (12%).

Таблиця 2. 9

Рівень сформованості операційно-діяльнісного критерію (формувальний етап)

Рівні	Результати респондентів			
	ЕГ		КГ	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	1	4	3	12
Середній (продуктивний)	17	68	15	60
Високий (творчий)	7	28	7	28

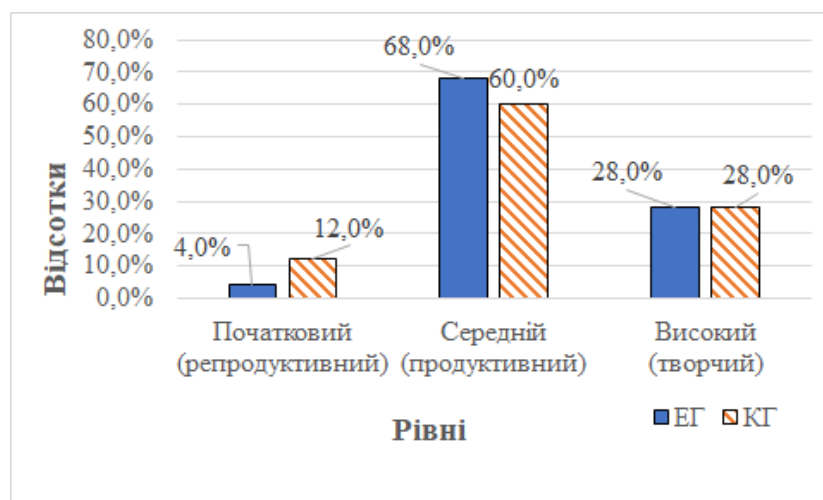

Рис. 2. 7. Рівень сформованості операційно-діяльнісного критерію (формувальний етап)

Як бачимо, за результатами перевірки сформованості операційно-діяльнісного критерію демонструють показники аналогічні до показників когнітивного критерію, що доводить ефективність.

Таблиця 2. 10

Рівень сформованості креативного критерію (формувальний етап)

Рівні	Результати респондентів			
	ЕГ		КГ	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий	1	4	3	12

(репродуктивний)				
Середній (продуктивний)	17	68	15	60
Високий (творчий)	7	28	7	28

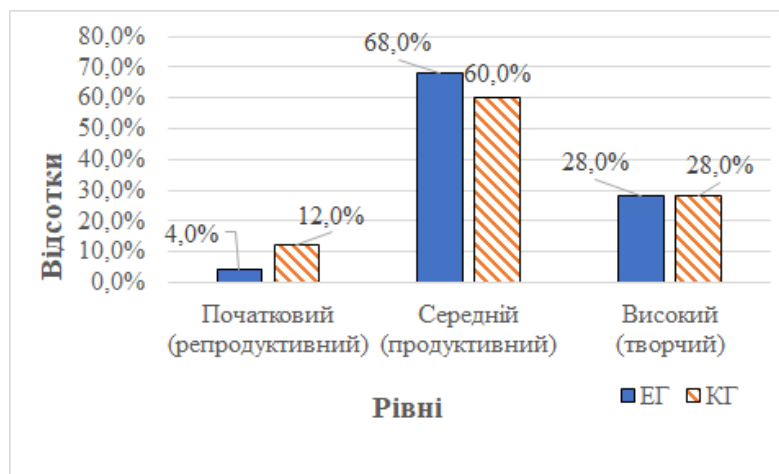

Рис. 2. 8. Рівень сформованості креативного критерію (формувальний етап)

Як бачимо, за результатами перевірки сформованості креативного критерію демонструють показники аналогічні до показників когнітивного та операційно-діяльнісного критеріїв, що ще раз доводить її ефективність.

З метою узагальнення та більшого унаочнення результатів нами також було проведено аналіз динаміки формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти. Його результати подані у табл. 2. 11.–табл. 2. 14. та на рис. 2. 9.–рис. 2. 12.

Таблиця 2. 11

Динаміка сформованості мотиваційного критерію

Рівні	Результати респондентів			
	EG		KG	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	-8	-32	-2	-8
Середній (продуктивний)	3	12	0	0
Високий (творчий)	5	20	2	8

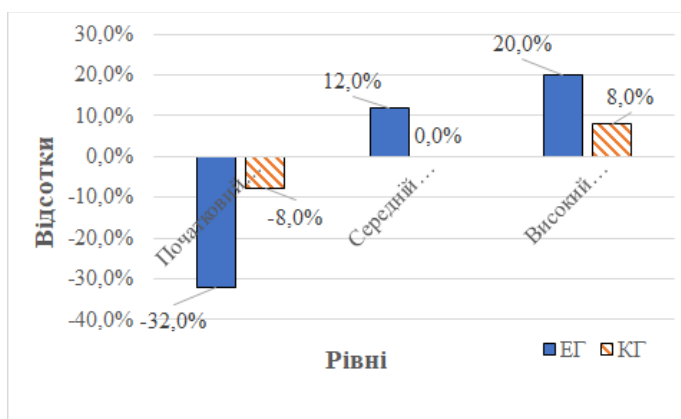

Рис. 2. 9. Динаміка сформованості мотиваційного критерію

Як бачимо, за результатами перевірки динаміки мотиваційного критерію, видно ефективність розробленої методики, оскільки у експериментальній групі було відмічено ріст високого (на 20%) та середнього (на 12%) рівні за рахунок зменшення (на 32%) початкового рівня, а контрольній було відмічено тільки зниження початкового і ріст високого лише на 8%.

Таблиця 2. 12

Динаміка сформованості когнітивного критерію

Рівні	Результати респондентів			
	EG		KG	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	-4	-16	-2	-8
Середній (продуктивний)	2	8	0	0
Високий (творчий)	2	8	2	8

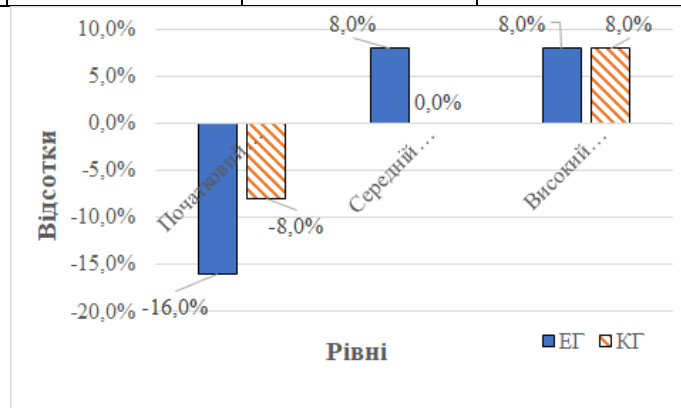

Рис. 2. 10. Динаміка сформованості когнітивного критерію

Ефективність розробленої методики доводять також і результати перевірки динаміки когнітивного критерію, оскільки у експериментальній групі було відмічено ріст високого (на 8%) та середнього (на 8%) рівні за рахунок зменшення (на 16%) початкового рівня, а контрольній було відмічено тільки зниження початкового і ріст високого на 8%.

Таблиця 2. 13

Динаміка сформованості операційно-діяльнісного критерію

Рівні	Результати респондентів			
	ЕГ		КГ	
	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	-7	-28	-2	-8
Середній (продуктивний)	5	20	0	0
Високий (творчий)	2	8	2	8

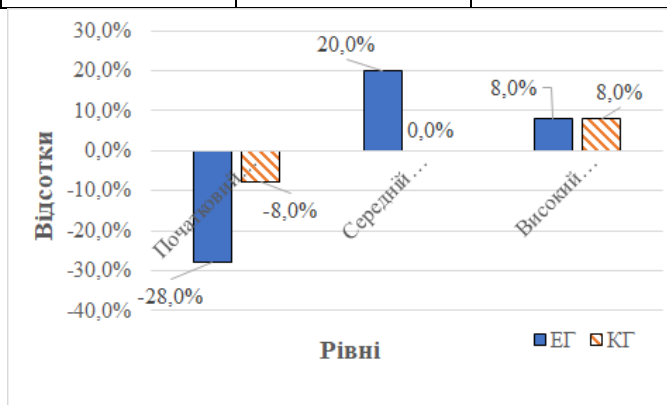

Рис. 2. 11. Динаміка сформованості операційно-діяльнісного критерію

Ефективність розробленої методики доводиться також і результатами перевірки динаміки операційно-діяльнісного критерію, оскільки у експериментальній групі було відмічено ріст високого (на 8%) та середнього (на 20%) рівні за рахунок зменшення (на 28%) початкового рівня, а контрольній було відмічено тільки зниження початкового і ріст високого на 8%.

Таблиця 2. 14

Динаміка сформованості креативного критерію

Рівні	Результати респондентів	
	ЕГ	КГ

	25 ЗПО	%	25 ЗПО	%
Початковий (репродуктивний)	-7	-28	-4	-16
Середній (продуктивний)	5	20	2	8
Високий (творчий)	2	8	2	8

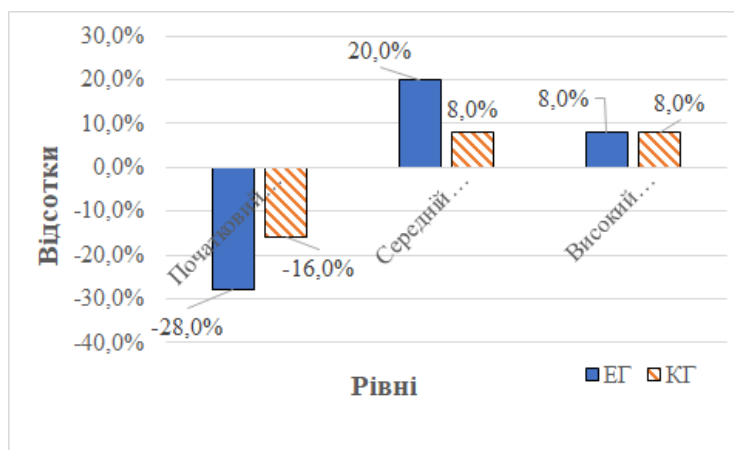

Рис. 2. 12. Динаміка сформованості креативного критерію

Ефективність розробленої методики доводить також і результат перевірки динаміки креативного критерію, згідно якого у експериментальній групі було відмічено ріст високого (на 8%) та середнього (на 20%) рівні за рахунок зменшення (на 28%) початкового рівня, а контрольній було відмічено зниження початкового (на 16%) і ріст високого та середнього рівнів на 8% кожного.

Таким чином, підсумовуючи проведену дослідницьку роботу можна стверджувати, що за умов дотримання принципів НУШ та забезпечення низки педагогічних умов (серед яких – розробка та практична інтеграція нового змісту медіаосвіти, як засобу формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти, котрий базується на формуванні і розвитку медіакомпетентностей, необхідних для успішної самореалізації у суспільстві; застосування педагогіки партнерства; орієнтація на потреби здобувача початкової освіти та ін.), на медіауроках з різних освітніх галузей значно підвищиться рівень медіаграмотності учнів початкових класів.

Отже, медіаграмотність є результатом медіаосвіти, а медіаграмотним можна вважати такого здобувача початкової освіти, у якого на достатньому рівні сформовані структурований комплекс знань, умінь та навичок, які необхідні сучасній людині для функціонування в умовах інформаційного суспільства, а згодом і суспільства знань. Задля формування і розвитку такої особистості медіаосвіта повинна дати відповідь на «основні питання методики», а саме: «Кого навчати (особливості сучасного здобувача початкової освіти у контексті медіаграмотності)?», «Чому навчати (зміст медіаосвітньої діяльності)?» та «Як навчати (форми, методи, засоби медіаосвітньої діяльності)». При цьому формується особистість, котра здатна контролювати власне споживання медіа, а сама якість може проявлятися у восьми ключових рівнях медіаграмотності. Медіаосвітня діяльність має свої форми, методи та засоби діяльності, важливе місце серед яких належить медіаурокам (їх можна проводити при вивченні будь-якої освітньої галузі у початковій школі). Варто також зазначити, що формування медіаграмотності – це складний та багатокомпонентний процес, тому його потрібно проводити не тільки на уроках, але й – у позаурочній діяльності: виховних заняттях, гуртках і секціях, днях і тижнях медіаграмотності, тематичних зустрічах тощо.

Медіаграмотність – це не вроджена якість особистості, вона формується та розвивається під впливом низки факторів: зовнішніх та внутрішніх. Тому доцільно виділити критерії та рівні сформованості медіаграмотності учнів початкових класів. Під критеріями сформованості медіаграмотності учнів початкових класів будемо розуміти систему ознак, на основі яких можна робити висновок про рівні сформованості їх медіаграмотності, а у своїй випусковій роботі ми виділяємо такі критерії сформованості медіаграмотності учнів початкових класів, як: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, креативний. Їх показники – це чітко визначені якісні та кількісні характеристики сформованості кожної із якостей, властивостей, ознак медіаграмотності учнів початкових класів, тобто ступінь сформованості того або іншого критерію сформованості медіаграмотності здобувачів початкової

освіти. Рівні їх сформованості доцільно поділяти на: початковий (репродуктивний), середній (продуктивний), високий (творчий).

Ефективне формування медіаграмотності учнів початкових класів можливе тільки у сприятливих педагогічних умовах – середовищі, яке залежить і виникає в освітньому процесі, опосередкованому діяльністю як окремого його учасника, так і групи учасників, котрі виконують роль динамічних регуляторів особистісних, психолого-педагогічних, інформаційних, та ін. чинників освітньої діяльності, а також базуються на дев'яти ключових принципах формули НУШ, які, в свою чергу, впливають на формування і розвиток медіаграмотності учнів початкових класів. При цьому основною формою медіаосвіти є медіауроки з різних освітніх галузей. Ефективність цього припущення доводить також і результат перевірки експериментальної перевірки, котрий показує позитивну динаміку по всіх критеріях (мотиваційному, когнітивному, операційно-діяльнісному, креативному) медіаграмотності у здобувачів освіти експериментальної групи.

ВИСНОВКИ

Реалізуюючи завдання кваліфікаційної роботи нами було проведено наукове дослідження, результатами якого стали висновки.

Медіа – це багатозначне поняття, так під медіа (від лат. *medium* – той, який знаходиться усередині, займає проміжну позицію) можна розуміти засіб або спосіб комунікації, а також щось, що є посередником між тим/тими, хто створює і поширює інформацію, і тим/тими, хто її отримує та використовує; сукупності предметів, обладнання та матеріалів, за допомогою яких можна передавати певну інформацію словами, зображеннями, звуками, а також – виконувати певні дії інтелектуального (логіко-аналітичні операції) і мануального характеру (практичну діяльність з інформаційними ресурсами). Проте, найбільш актуальним, на нашу думку, є трактування змісту феномена «медіа» як каналів й інструментів, котрі використовують з метою зберігання, передачі, подання інформації, а також і середовище, оточення, засіб, проміжна стадія, щось, що знаходиться у спільному користуванні (у значенні інформації); різноманітні предмети, засоби, пристрої, які ретранслюють певну інформацію споживачам через слова, образи (зображення), звуки (музику), мультимедіа (відео) та уможливають виконання різноманітної ментальної та фізичної інформаційної діяльності. Сучасні медіа реалізуються завдяки медіаносіям (носіями сучасних медіа (носіями засобів масової інформації (ЗМІ))), котрі розуміють носії будь-якої масової інформації, їх відносяться до засобів масової комунікації. При цьому варто також враховувати й медіазасоби – предмети, обладнання, матеріали, котрі забезпечують функціонування медіа простору наповнюючи його аудіальними, візуальними, аудіо-візуальними повідомленнями.

Усі медіа спрямовані на забезпечення комунікації та обміну інформацією, а до основних їх функцій належать: 1) інформаційна, 2) рекреативна або розважальна, 3) освітньо-культуротворча (науково-освітня), 4) функція критики та контролю, 5) комунікативна, 6) благодійницька. Ці функції спрямовані на вирішення низки завдань, серед яких: надавання усім громадянам інформації,

яка необхідна для ухвалення ними адекватних і свідомих рішень; викриття нехтування правових та адміністративних норм, несправедливості, небезпеки, неправомірності; сприяння поширенню освітніх та просвітницьких матеріалів та проєктів, якісного та корисного розважального контенту; долучення до благодійницьких ініціатив сприяння їм тощо. Вони реалізуються за допомогою як традиційного: мовлення (радіо і телебачення), друкованого (книжки, газети, журнали тощо), кінематографічного, – медіаконтенту, та і усіх видів розважального: музичних записів, ігор, соціальних мереж тощо.

При вивченні медіа потрібно пам'ятати, що вони, як правило, працюють на дві категорії аудиторії: споживачів інформації і рекламодавців – при цьому обидві категорії мають свої вимоги як до самих медіа, так і до їх контенту. А в сучасних умовах медіа відіграють роль також і своєрідного виховного (освітнього) середовища. Під освітнім (виховним) впливом медіа доцільно розуміти довготривалий процес (безпосередній, кумулятивний, підсвідомий), який проявляється у змінах щодо морально-етичних смаків та світоглядних переконань, поглядів, оцінок особистості. Так, значною мірою саме від впливу медійних наративів змінилися звичні уявлення різні складові оточуючої реальності в цілому, а також про і процес комунікації зокрема. Завдяки зростанню легкості, доступності, швидкості отримання інформації сучасна людина здатна краще орієнтуватися у сучасному світі, змінювати своє тлумачення і ставлення до цінностей, звичаїв, моделей поведінки, стосунків, що сприяє процесам акселерації здобувачів освіти, та спонукає освітян до перегляду та актуалізації поглядів щодо змісту, форм, методів, засобів освітньої (самоосвітньої діяльності), запровадження освітніх реформ, впровадження педагогічних інновацій тощо. Крім того, медіа сьогодні є доволі змістовним та багатоаспектним освітнім ресурсом – джерелом різноманітної інформації, та інструментом формування і розвитку зацікавлень, переконань, світоглядних позицій. Таким чином інформаційне суспільство поступово трансформується у суспільство знань. У контексті впливу медіа, найефективнішою є безпосередня комунікація, а далі – Інтернет, телебачення, радіо та преса, оскільки

інтенсивність здійснення впливу, його ефективність значною мірою залежать від способу передачі інформації.

Варто зазначити, що сьогодні не існує уніфікованого означення поняття «медіаграмотність». На нашу думку її найбільш доцільно розуміти як певну систему медіакомпетентностей, які набуваються та розвиваються у процесі навчання та самоосвітньої діяльності (результати медіаосвітньої і/або самомедіаосвітньої діяльності) та потребують постійної актуалізації. При цьому медіаграмотність є результатом медіаосвіти, а її зміст становить сукупність мотивів, знань, умінь, здатностей особистості, які дозволяють їй підбирати, використовувати, критично аналізувати та оцінювати, створювати і, за потреби, передавати медіатексти різних форм, жанрів, а також аналізувати складні процеси функціонування медіа у різних сферах сучасного суспільства. Сам термін «медіаграмотність» синтезує зміст таких термінів як «критичне бачення» і «візуальна грамотність». Певною мірою синонімічними можна вважати також поняття «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність». До основних вимог до медіаосвітніх знань, умінь та навичок здобувачів освіти можна зарахувати: уміння організувати доступ до різноманітних друкованих, візуальних, електронних медіа; володіння базовою термінологією медіаосвіти; свідоме розуміння того факту що, що всі медіатексти (медіаповідомлення різної форми та видів) містять певні «повідомлення» (*messages*) та ін. При цьому формування медіаграмотності вимагає міжпредметного та інтегративного підходу та спрямоване на формуванні і розвиток низки навичок: естетичних та креативних, інтерактивних, навичок з управління інформацією та ін.

Задля реалізації політики щодо медіаосвіти та реалізації стратегій формування і розвитку медіаграмотності широких верств населення у 2016 р. було розроблено та актуалізовано зміст Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, котра базується на аналізі як вітчизняної так і зарубіжної медіакультури населення, досвіді організації медіаосвіти, а також ґрунтуються на завданнях, які сформульовані у численних нормативних міжнародних

документах з царини медіаосвіти та медіаграмотності. Головною метою медіаосвіти в Україні визначено формування медіакультури (та її складової – медіаграмотності) особистості у середовищі особистісно значущих для неї спільнот (родини, малих груп, навчальних та/або виробничих колективів, місцевих/територіальних громад тощо), до головних завдань медіаосвіти належить формування і розвиток: 1) медіаінформаційної грамотності та медіаімунітету особистості; 2) здатності до рефлексії та критичного мислення; 3) здатності до творчості та здорового самовираження особистості у процесі медіадіяльності; 4) різноманітних аспектів медіакультури (різних видів візуальної, аудіальної, музичної тощо), а також – естетичного вподобань щодо різних форм мистецтва, опосередкованих медіа, тендових видів медіаарту тощо. Котрі передбачають дотримання основних принципів медіаосвіти. Виділяють такі форми медіаосвіти як: дошкільна, шкільна (інтегрована медіаосвіту, спеціальні медіаосвітні навчальні курси, позакласна (виховна) робота, гуртки, факультативи, студії тощо), позашкільна (заклади позашкілля, бібліотеки, громадські організації та волонтерські ініціативи), медіаосвіта у закладах вищої освіти, батьківська медіаосвіта, медіаосвіта дорослих, неформальна медіаосвіта.

Медіаграмотним можна вважати такого здобувача освіти, у якого на достатньому рівні сформовані комплекс знань і навичок, які необхідні функціонування в умовах інформаційного суспільства (суспільства знань), а саме: оперативно знаходити всю потрібну інформацію; критично аналізувати та верифікувати медіа-повідомлення; застосовувати медіа для спілкування і самовираження усіма доступними засобами тощо. Задля формування і розвитку такої особистості медіаосвіта повинна, на нашу думку, дати відповідь на «основні питання методики»: «Кого навчати (особливості сучасного здобувача початкової освіти у контексті медіаграмотності)?», «Чому навчати (зміст медіаосвітньої діяльності)?», «Як навчати (форми, методи, засоби медіаосвітньої діяльності)?». Найбільш результативним засобом формування і розвитку медіаграмотності здобувачів початкової освіти є мультимедійні уроки (медіауроки) (уроки, на яких уся взаємодія відбувається за допомогою ІКТ, при

чому вони можуть бути як стаціонарними, так і дистанційними), оскільки вони мають низку переваг порівняно із традиційними (мобільність, варіативність, атрактивність тощо). Загалом, задля формування і розвитку медіаграмотності учнів початкових класів варто розробляти та активно використовувати медіаосвітні технології (МОТ) як спосіб організації освітнього процесу, котрий передбачає використання низки засобів, а саме: друкованих (традиційних), аудіовізуальних (мультимедійних), ІКТ (у тому числі – мережевих технологій). Їх педагогічно регламентоване застосування сприяє формуванню системи медіазнань, умінь, навичок, а також і розвиток медіацінностей як основи медіакультури особистості; крім того формування медіаграмотності потрібно проводити не тільки на уроках, але й – у позаурочній діяльності: виховних заняттях, гуртках і секціях, днях і тижнях медіаграмотності, тематичних зустрічах тощо.

Оскільки медіаграмотність – це не вроджена якість особистості, вона формується та розвивається під впливом низки факторів: зовнішніх та внутрішніх. Тому доцільно виділити критерії та рівні сформованості медіаграмотності учнів початкових класів. Під критеріями сформованості медіаграмотності учнів початкових класів доцільно розуміти певну систему ознак, на основі яких можна робити висновки про рівні сформованості їх медіаграмотності, а серед критеріїв сформованості медіаграмотності учнів початкових класів виділити: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, креативний. Їх показники, у свою чергу, – це чітко визначені якісні та кількісні характеристики сформованості кожної із якостей, властивостей, ознак медіаграмотності учнів початкових класів, тобто ступінь сформованості того або іншого критерію сформованості медіаграмотності здобувачів початкової освіти. Рівні їх сформованості доцільно поділяти на: початковий (репродуктивний), середній (продуктивний), високий (творчий).

Як показує проведена експериментальна робота, ефективне формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти можливе тільки у сприятливих педагогічних умовах – середовищі, яке залежить і виникає в освітньому процесі, опосередкованому діяльністю як окремого його учасника, так і групи

учасників, котрі виконують роль динамічних регуляторів особистісних, психолого-педагогічних, інформаційних, та інших компонентів освітньої діяльності в початкових класах, а також базуються на дев'яти ключових принципах формули НУШ, які, в свою чергу, впливають на формування і розвиток медіаграмотності учнів початкових класів. При цьому основною формою медіаосвіти є медіауроки з різних освітніх галузей. Ефективність цього припущення доводить також і результат перевірки експериментальної перевірки, котрий показує позитивну динаміку по всіх критеріях (мотиваційному, когнітивному, операційно-діяльнісному, креативному) медіаграмотності у здобувачів освіти експериментальної групи.

Доцільно відмітити, що проведена дослідницька робота відкриває численні перспективні напрямки подальших наукових розвідок. Так, вважаємо за потрібне акцентувати увагу на вивченні методики формування і розвитку медіаграмотності учнів початкових класів у процесі навчання математики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія української преси. АУП. *Академія української преси* : веб-сайт. URL: <https://www.aup.com.ua/> (дата звернення: 31.10.24)
2. Антонова О. Нова українська школа: дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи : навчально-методичний посібник для педагог. працівників. Київ : Генеза, 2020. 96 с.
3. Богдзівич С., Молодик К. 10 простих вправ із медіаграмотності на будь-який урок. *НУШ. Нова українська школа* : веб-сайт. URL: [https://nus.org.ua/articles/10-prostyh-vprav-iz-mediagramotnosti-na-bud-yakuj-urok/](https://nus.org.ua/articles/10-prostyh-vprav-iz-mediagramotnosti-na-bud-yakij-urok/) (дата звернення: 31.10.24)
4. Бурик М. С. Педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 96. С. 90–93. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/85/14.pdf> (дата звернення: 31.10.24)
5. Вальорска М. А. Діпфейк та дезінформація : практ. посіб. Київ : Академія української преси ; Центр Вільної Преси, 2020. 36 с.
6. Васянович Г. П., Герганов Л. Д., Бешок Т. В. Діагностика рівнів сформованості медіаграмотності майбутніх учителів початкових класів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 76. № 2. С. 108–125. URL: https://www.researchgate.net/publication/341062216_DIAGNOSTIKA_RIVNI_V_SFORMOVANOSTI_MEDIAGRAMOTNOSTI_MAJBUTNIH_UCITELI_V_POCATKOVIH_KLASIV (дата звернення: 31.10.24)
7. Волошенюк О. В., Чорний О. В. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ : навч.-метод. пос. Київ : Академія української преси. Центр вільної преси, 2020. 54 с.

8. Волощенко О., Козак О. Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ»: навч.-метод. пос. Київ: Академія української преси. Центр вільної преси, 2020. 36 с.
9. Гіпермедіа. *Словник.ua: портал української мови та культури*: веб-сайт. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=гіпермедіа> (дата звернення: 31.10.24)
10. Даниляк Ю. Формування медіа компетентності молодших школярів. *Матеріали XII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії» (29 лютого 2024 р., м. Переяслав)*. Переяслав, 2024. С. 42–44. URL: http://conferences.neasmo.org.ua/uploads/conference/file/112/conference_29-29.2.2024.pdf#page=42 (дата звернення: 31.10.24)
11. Державний стандарт початкової освіти (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21 лютого 2018 р.) *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URI: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 31.10.24)
12. Дія.Освіта. *Дія.Освіта*: веб-сайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 31.10.24)
13. Іваненко Л., Баришовець Н. Медіаграмотність як пріоритетний напрямок розвитку інформаційної компетентності у суспільства. *Академія української преси*: веб-сайт. 19.08.2020. URL: <https://medialiteracy.org.ua/mediagramotnist-yak-priorytetnyj-napryamok-rozvytku-informatsijnoyi-kompetentnosti-u-suspilstva/> (дата звернення: 31.10.24)
14. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр Вільно Преси, 2013. 352 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/278537628_Mediaosvita_ta_mediagramotnist_pidrucnik (дата звернення: 31.10.24)

15. Іванов В., Шкоба О. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. *Інформаційне суспільство*. 2012. Вип. 16. С. 45.
16. Клець В., Остапйовська І. Медіаосвіта як засіб формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти. *Педагогічний поступ* : збірник матеріалів IV Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю (Луцьк, 25 жовтня 2024 р.) / За заг. ред. проф. Пріми Р. М. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 41–44.
17. Клець В., Остапйовська І. Особливості формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти у процесі навчання математики. *Орієнтири національної освіти в умовах сьогодення* : зб. наук.-пр. міжнар. наук.-практ. конф. (17 травня 2024 р., м. Луцьк) / ред. кол.: О. Й. Дем'янюк [та ін.]. Вип. 1. Луцьк : ВІППО, 2024. С. 86–88. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/24575> (дата звернення: 31.10.24)
18. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontsepsiya-vprovadzheniya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 31.10.24)
19. Кушнір Н. М. Застосування медіазасобів в освітньому процесі початкової школи. *The III International Scientific and Practical Conference «Innovative methods in education, science and business: challenges and opportunities», September 16–18, 2024, Antwerp, Brussels*. С. 119–122. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/08/INNOVATIVE-METHODS-IN-EDUCATION-SCIENCE-AND-BUSINESS-CHALLENGES-AND-OPPORTUNITIES.pdf#page=120> (дата звернення: 31.10.24)
20. Марченко Г. Визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів. *Нові технології навчання*. 2022. № 96. С. 138–142. URL: <https://doi.org/10.52256/2710-3560.2022.96.19> (дата звернення: 31.10.24)

21. Марчук І. В. Соціалізація особистості & тайм-менеджмент у закладі освіти: актуальні аспекти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2023. Вип. 92. Т. 1. С. 75–79. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/41830> (дата звернення: 31.10.24)
22. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя / О. В. Волошенюк, О. В. Ганик, В. В. Голощапова, Г. А. Дегтярьова та ін. ; За редакцією О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с. URI: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/pochatkova-shkola/onovleni-programi-dlya-pochatkovoi-shkoli-1-4-klasiv> (дата звернення: 31.10.24)
23. Мокрогуз О. П. Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» : навч.-метод. пос. / За ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ : Академія української преси. Центр вільної преси, 2020. 36 с.
24. Муковіз О., Мельничук В. Шляхи формування основ медіаграмотності в молодших школярів на уроках інформатики. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. № 1(9). С. 111–120. URL: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.1\(9\).2023.279350](https://doi.org/10.31499/2706-6258.1(9).2023.279350) (дата звернення: 31.10.24)
25. Навчаємось мінній безпеці: правила поведінки з вибухонебезпечними предметами. *ДСНС розповідає про мінну безпеку : серія коротких відео про основні види вибухонебезпечних предметів та правила безпечної поведінки* / ЮНІСЕФ, ДСНС України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/patron-dsns-movies> (дата звернення: 31.10.24)
26. Навчаємось мінній безпеці: фугасна протипіхотна міна. *ДСНС розповідає про мінну безпеку : серія коротких відео про основні види вибухонебезпечних предметів та правила безпечної поведінки* / ЮНІСЕФ, ДСНС України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих

- територій України. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/patron-dsns-movies> (дата звернення: 14.02.24)
27. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» № 2205 від 25.09.2020. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 31.10.24)
28. Наскрізна медіаосвіта в умовах війни : збірник навчальних медіаосвітніх програм / Л. А. Найдьонова, Н. І. Череповська, О. Л. Вознесенська, Ю. С. Чаплінська та ін. ; за ред. Л. А. Найдьонової ; уклад. Н. Ф. Умеренкова ; Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ, 2023. 264 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736865/1/Naydonova%20L.A.%20End-to-end%20media%20education%20in%20war%20conditions%20%28programs%20coll.%202023%29.pdf> (дата звернення: 31.10.24)
29. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Текст] / упор.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник та ін. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 31.10.24)
30. Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі : навчально-методичний посібник / Старагіна І. П., Волошенко О. В., Мокрогуз О. П., Ганик О. В. Київ : ПРОПАПР, 2021. 160 с. URL: <http://surl.li/mbnjb> (дата звернення: 31.10.24)
31. Носії сучасних медіа. *EverybodyWiki Bios & Wiki* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/pfhqp> (дата звернення: 31.10.24)
32. НУШ. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/> (дата звернення: 31.10.24)
33. Оновлені програми для початкової школи 1–4 класів. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna>

[serednya-osvita/pochatkova-shkola/onovleni-programi-dlya-pochatkovoi-shkoli-1-4-klasiv](#) (дата звернення: 31.10.24)

34. Остапйовська І. Інформаційна діяльність учителя початкової школи відповідно до концепції Нової української школи. *Збірник тез виступів учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми реформування дошкільної та початкової освіти України у контексті євроінтеграційних процесів»* (10 грудня 2019 р.). 2019. С. 90–92.
35. Остапйовська І. Роль медіаосвіти у формуванні культури інформаційної діяльності майбутніх учителів початкової школи. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Вип. 3. С. 107–112. URL: doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.16> (дата звернення: 31.10.24)
36. Петрик Л. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов : Дис. ... канд. пед. наук (докт. філ.): 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» (Педагогічні науки) / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2020. 295 с.
37. Попова Л. М., Плаван Ю. А. Формування медіаграмотності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій в умовах Нової української школи. *The 5th International scientific and practical conference «Scientific progress: innovations, achievements and prospects» (February 6–8, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. С. 253–258.* URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47556/1/SCIENTIFIC-PROGRESS-INNOVATIONS-ACHIEVEMENTS-AND-PROSPECTS-6-8.02.23.pdf#page=253> (дата звернення: 31.10.24)
38. Практична медіаосвіта: авторські уроки : Збірка / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. 447 с.

39. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (згідно Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736-20 від 23.12.2020). *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#n10> (дата звернення: 31.10.24)
40. Семенова Н. В. «Вправи для розвитку медіаграмотності учнів в Новій Українській Школі». *Освітній проект «На Урок»* : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/vpravi-dlya-formuvannya-mediagramotnosti-uchniv-159559.html> (дата звернення: 31.10.24)
41. Сидоренко Я. І. Використання медіаосвітніх технологій у Новій українській школі. *Інноваційні практики наукової освіти* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 6–12 грудня 2023 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. С. 715–721. URL: <http://surl.li/vvrhcu> (дата звернення: 31.10.24)
42. Старагіна І. П. Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної освітньої галузі : навч.-метод. пос. / За ред. О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси. Центр вільної преси, 2020. 58 с.
43. Субота Є. В. Упровадження медіаосвіти та медіаграмотності в сучасну українську освітню систему. *Культура України*. 2021. № 72. С. 27–33. URL: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.072.04> (дата звернення: 31.10.24)
44. Суховірський О. Нова українська школа: методика навчання інформатики у 1–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентісного підходу : Навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
45. Твердохліб Г. В. Медіаграмотність та цифрове громадянство. *Наука та освіта в дослідженнях молодих учених* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. для студ., аспірантів, докторантів, молод. учених, Харків, 16 трав.

- 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін. Харків, 2024. С. 38–40. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/16436> (дата звернення: 31.10.24)
46. Три швидкі вправи для розвитку медіаграмотності учнів / Редакція журналу «На Урок». *Освітній проект «На Урок»*: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/post/tri-shvidki-vpravi-dlya-rozvitku-mediagramotnosti-uchniv> (дата звернення: 31.10.24)
47. Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади [Текст] / За загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.
48. Фенцик О. М., Шуба Н. В. Формування медіаграмотності молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі: сутність та завдання. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*: збірник тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2024 р., м. Мукачеве). С. 211–213. URL: <http://surl.li/mdhdjz> (дата звернення: 31.10.24)
49. Чубрей О. С., Мельник Н. В., Мельник А. В., Підгірна В. Н. Особливості впровадження медіаосвіти як важливої складової модернізації освітньої галузі в Україні. *Наука і техніка сьогодні. Серія Педагогіка*. № 10(24). 2023. С. 340–349. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/53644> (дата звернення: 31.10.24)
50. Шугайло Я. В. Засоби масової інформації: історичні аспекти розвитку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2010. Вип. 6(59). С. 410–415. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2010/6/67.pdf> (дата звернення: 31.10.24)
51. Шумаєва С. Медіа компетентність як складова загальної мас-медійної освіти учнів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2006.

Вип. 16.

URL:

http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/16/vi_snu_k_12.pdf (дата звернення: 31.10.24)

52. Янкович О. І. Медіаосвіта в загальноосвітній школі : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 160 с.
53. Core Principles of Media Literacy Education. *NAMLE* : веб-сайт. 2023. URL: <https://namle.org/wp-content/uploads/2023/05/NAMLE-Principles-Final-2.1.pdf> (дата звернення: 31.10.24)
54. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in its testing. The blazing drive: the creative personality. Buffalo, NY : Bearly Limited, 1987. 123 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностичні матеріали щодо сформованості рівня медіаграмотності здобувачів початкової освіти**1. Діагностика рівня сформованості мотиваційного критерію медіаграмотності учнів початкових класів****1. 1. Анкета****ОПИТНИК****«Моє ставлення до медіадіяльності»**

Подумай та обери той варіант відповіді, який характеризує тебе найбільше. Зверни увагу, можна обирати тільки один варіант відповіді.

1. Мені завжди цікаво працювати з інформацією.
 - а) так;
 - б) інколи;
 - в) дуже рідко;
 - г) ні.
2. Мені завжди цікаво дізнаватися самостійно щось нове про події та явища, життя відомих особистостей, новини тощо.
 - а) так;
 - б) інколи;
 - в) дуже рідко;
 - г) ні.
3. Я із задоволенням працюю із різними медіа (друкованими, звуковими, мультимедійними, Інтернет-медіа тощо).
 - а) так;
 - б) інколи;
 - в) дуже рідко;
 - г) ні.
4. Мені подобається удосконалювати свої навички роботи із медіа.
 - а) так;
 - б) інколи;
 - в) дуже рідко;
 - г) ні.
5. Мені подобається самостійно або із друзями створювати свої власні медіа.
 - а) так;
 - б) інколи;
 - в) дуже рідко;
 - г) ні.

Дякую за відповідь!!!

1. 2. Оцінювання відповідей

Відповідь на кожне питання оцінюється у балах від 0 до 3 таким чином: г – 0, в – 1, б – 2, а – 3. Максимальна кількість балів, здобувач освіти – 15 балів.

1. 3. Розподіл балів щодо рівнів сформованості мотиваційного показника медіаграмотності здобувачів початкової освіти

1. Початковий (репродуктивний) – 0–6;
2. Середній (продуктивний) – 7–11;
3. Високий (творчий) – 12–15.

2. Діагностика рівня сформованості когнітивного критерію медіаграмотності учнів початкових класів

2. 1. Анкета

ОПИТНИК

«Я, інформація і медіа»

Подумай та дай відповіді на запитання.

1. Що таке інформація?
2. Звідки ми можемо отримати інформацію?
3. Як ми можемо використовувати інформацію?
4. Чи завжди вся інформація є правдивою?
5. Як можна перевірити, чи інформація правдива?
6. Що таке медіа?
7. Що таке книга? Як вона дає нам інформацію?
8. Як газети і журнали допомагають нам дізнаватися новини?
9. Яка різниця між книгою та журналом?
10. Як фотографії і зображення можуть передавати інформацію?
11. Як працює радіо? Що воно нам розповідає?
12. Як телевізор допомагає нам дізнаватися новини?
13. Що таке Інтернет і як він допомагає знайти інформацію?
14. Як відео на YouTube можуть навчати?
15. Що таке мультфільми і як вони створюються?
17. Що таке реклама? Для чого вона потрібна?
12. Як ми можемо безпечно користуватися інтернетом?

Дякую за відповідь!!!

2. 2. Оцінювання відповідей

Відповідь на кожне питання оцінюється за її повнотою, осмисленістю та правильністю. Максимальна кількість балів за кожне питання складає 3 бали, максимальна кількість, котру може набрати респондент – 36 балів. При оцінюванні доцільно керуватися такими критеріями:

3 бали (максимальна кількість балів) – відповідь правильна, повна, осмислена, здобувач освіти може самостійно навести приклади;

2 бали – відповідь правильна, осмислена, проте не охоплює всього змісту, здобувач освіти може з допомогою учителя навести приклади;

1 бал – відповідь частково правильна, неосмислена, знання мають фрагментарний зміст, здобувач освіти не може навести приклади;

0 балів – невірна, неосмислена, знання мають фрагментарний зміст, здобувач освіти не може навести приклади або відповідь відсутня.

2.3. Розподіл балів щодо рівнів сформованості когнітивного показника медіаграмотності здобувачів початкової освіти

1. Початковий (репродуктивний) – 0–8;
2. Середній (продуктивний) – 9–31;
3. Високий (творчий) – 32–36.

3. Діагностика рівня сформованості операційно-діяльнісного критерію медіаграмотності учнів початкових класів

3.1. Діагностичні вправи

3.1.1. Блок констатувального етапу

Вправа

Перейдіть на сайт за QR-кодом.

Знайдіть на сторінці сайту і перегляньте коротке відео «*Навчасьомь мінній безпеці: правила поведінки з вибухонебезпечними предметами*» [25].

Дайте відповіді на запитання:

1. Хто є автором повідомлення?
2. Про що це відео?
3. З якою метою його створили і розповсюдили?
4. Для кого призначене це відео (авдиторія)?
5. Чи можна довіряти інформації, яку розказують у цьому відео? Чому?
6. До кого і яким чином можна звертатися за допомогою у випадку виявлення вибухонебезпечних предметів?

3.1.2. Блок формувального етапу

Вправа

Перейдіть на сайт за QR-кодом.

Знайдіть на сторінці сайту і перегляньте коротке відео *«Навчальність мінної безпеки: фугасна протипіхотна міна»* [26]. Дайте відповіді на запитання:

1. Хто є автором повідомлення?
2. Про що це відео?
3. З якою метою його створили і розповсюдили?
4. Для кого призначене це відео (аудиторія)?
5. Чи можна довіряти інформації, яку розказують у цьому відео? Чому?
6. До кого і яким чином можна звертатися за допомогою у випадку виявлення фугасних протипіхотних мін?

3. 2. Оцінювання відповідей

Відповідь на кожне питання оцінюється за її повнотою, осмисленістю та правильністю. Максимальна кількість балів за кожне питання складає 3 бали, максимальна кількість, котру може набрати респондент – 18 балів. При оцінюванні доцільно керуватися такими критеріями:

3 бали (максимальна кількість балів) – здобувач освіти самостійно знаходить інформацію; відповідь правильна, повна, осмислена, здобувач освіти може самостійно навести приклади;

2 бали – здобувач освіти самостійно знаходить інформацію; відповідь правильна, осмислена, проте не охоплює всього змісту, здобувач освіти може з допомогою учителя навести приклади;

1 бал – здобувач освіти знаходить інформацію з допомогою учителя; відповідь частково правильна, неосмислена, знання мають фрагментарний зміст, здобувач освіти не може навести приклади;

0 балів – здобувач освіти знаходить інформацію з допомогою учителя або не може цього зробити; невірна, неосмислена, знання мають фрагментарний зміст, здобувач освіти не може навести приклади або відповідь відсутня;

3. 3. Розподіл балів щодо рівнів сформованості операційно-діяльнісного показника медіаграмотності здобувачів початкової освіти

1. Початковий (репродуктивний) – 0–6;
2. Середній (продуктивний) – 7–11;
3. Високий (творчий) – 16–18.

4. Діагностика рівня сформованості креативного критерію медіаграмотності учнів початкових класів

4. 1. Вправи

4. 1. 1. Блок констатувального етапу

Вправа «Казкова історія»

Створіть казку за малюнком (рис. А. 1).

Рис. А. 1. Малюнок до вправи «Казкова історія»

4. 1. 2. Блок формувального етапу

Вправа «Реклама фантастичного продукту»

Вигадайте фантастичний продукт (річ, страву, засіб діяльності тощо). Створіть рекламу для нього: словесну, малюнок, мультимедійну презентацію тощо, котра б дозволила продати цей продукт.

4. 2. Оцінювання відповідей

Відповідь на кожне питання оцінюється за її:

1) оригінальність: наскільки унікальними є ідеї та сюжет казки/фантастичний продукт та сюжет рекламного оголошення? Чи є в казці/рекламі нові, нестандартні елементи?

2) гнучкість мислення: як здобувач освіти поєднує різні теми або елементи сюжету? Чи є в казці/рекламі несподівані повороти подій?

3) уява: наскільки цікаві та яскраві образи створені у казці/рекламі? Чи демонструє здобувач освіти здатність до створення багатогранних персонажів та світу?

4) деталізація: наскільки детально і зрозуміло описані події та персонажі? Чи є в казці/рекламі деталі, які додають глибини, зрозумілості сюжету?

5) емоційна виразність: чи викликає казка/реклама емоції, чи є в ній місце для переживань персонажів, емоційного відгуку тощо?

Показники та критерії розроблено на основі досліджень Е. Торренса [54, с. 45].

Максимальна кількість балів за кожне питання складає 3 бали, максимальна кількість, котру може набрати респондент – 15 балів. При оцінюванні доцільно керуватися такими критеріями:

3 бали (максимальна кількість балів) – відповідь містить оригінальний, цілісний сюжет із великою кількістю персонажів та деталей, яскраво емоційна, викликає зацікавлення;

2 бали – відповідь містить цілісний, оригінальний сюжет, із достатньою кількістю персонажів та деталей, емоційна, викликає зацікавлення, проте окремі деталі упущені або «розмиті»;

1 бал – відповідь містить цілісний, але не оригінальний сюжет та персонажів, невеликою кількістю деталей, малоемоційна, не викликає зацікавлення;

0 балів – відповідь не містить сюжету та обмежується кількома персонажами, деталі відсутні, позбавлена емоційності, не викликає зацікавлення або відповідь відсутня;

4.3. Розподіл балів щодо рівнів сформованості креативного показника медіаграмотності здобувачів початкової освіти

1. Початковий (репродуктивний) – 0–5;
2. Середній (продуктивний) – 6–12;
3. Високий (творчий) – 13–15.

Комплекс вправ для формування і розвитку медіаграмотності учнів початкових класів в умовах НУШ

Гра «Машина часу»

Ця гра розвиває фантазію, творчу уяву і мову учня початкової школи. За правилами цієї гри її учасники повинні спробувати уявити, що станеться, якщо їх улюблені герої з відомих кінофільмів, мультфільмів або серіалів потраплять в іншу історичну епоху чи іншу країну, місто.

Рольова гра-імпровізація «Новини»

Ця гра сприяє ознайомленню дитини з професіями в сфері медіа, а також розвиває творчу уяву і фантазію. Під час гри команда перетворюється на «репортерів», «телеведучих», «спеціальних кореспондентів» та ін. «Випуски новин» можуть бути присвячені найрізноманітнішим темам: власні й родині, розповідями про новини з життя друзів або про вчорашній проведений вечір. Яку б тему не обрали для випуску, головне, щоб новини були актуальними, правдивими і цікавими.

Ігрове завдання «Кращий сюжет для фотографії»

Це завдання дозволяє в цікавій формі познайомити здобувачів початкової освіти із такими поняттями зі світу медіа, як сюжет, композиція, план, а також допомагає їм краще оволодіти своїм тілом, попрацювати над виразністю міміки і жестів, створювати цікаві образи, передаючи характерні особливості зображуваних фото героїв, сприяє розвитку образного та критичного мислення.

Здобувачам освіти пропонується така ситуація: «Уявіть собі, що фотографи, які протягом тривалого часу шукають хороший сюжет, побачили дуже цікавий матеріал для своїх знімків. Пам'ятайте, що в фотографії немає руху і звуку, а характер і настрій можна передати лише за допомогою виразу міміки, жестів, пози тіла. Допоможіть фотографам побачити найцікавіші сюжети!».

Таким чином, вони повинні, проявляючи вигадку і фантазію, зобразити «сюжетні фотографії». У якості основних персонажів можна вибирати не тільки людей різних професій і вікових груп (продавця, пожежного, бабусю або солідного чоловіка), звірів, птахів (кішку, зайця, півня тощо), але і неживі предмети (каструлю, мобільний телефон, планшет, комп'ютер книгу та ін.).

Гра «Віриш мені чи ні?»

Ця гра розвиває увагу та вміння відрізнити хибну інформацію від правдивої. Кожному учаснику гри пропонують декілька речень, прочитаних ведучим вголос або написаних на аркуші паперу. Наприклад: «Влітку на вулиці жарко», «Восени з теплих країв прилітають птахи», «У кішки три ока». Дитина повинна сказати, які з цих висловлювань хибні, а які правдиві. За кожну правильну відповідь гравцям присуджується по одному балу. На наступному етапі гру можна ускладнити, запропонувавши придумати правдиві та хибні висловлювання для інших гравців.

Вправа «Монтаж»

Ця творча вправа представляє собою роботу з фотографіями зі старих газет та журналів (роздрукованих із мережевих медіа). Дітям пропонується виготовити колажі, використовуються різні фотографії. Тематика колажів може бути різною: «Моє улюблене місто!», «Мої друзі», «Натюрморт» тощо.

Вправа «Озвучка»

Ця гра розвиває фантазію та творче уявлення. Для проведення гри треба записати фрагменти з мультфільмів, казок та реклами. Після того, як будуть розподілені ролі, звук телевізора вимикається і учасники починають самі озвучувати уривок. З дітьми можна озвучувати не тільки людей але й тварин, неживі предмети (розмову дерев, будинків тощо).

Вправа «Стоп-кадр»

Ця гра розвиває увагу, пам'ять, артистизм. Гравцям демонструють стоп-кадри з відомих мультфільмів та кінофільмів та пропонують відтворити монологи від імені головних героїв, зображених на них. Інші здобувачі освіти виступають в ролі журі.

Вправа «Казкові герої»

Запропонуйте учням намалювати трьох казкових героїв:

- 1) перший – таким я бачу себе;
- 2) другий – таким мене бачать інші;
- 3) третій – таким я є насправді.

Якщо хтось із здобувачів освіти не надто хоче (або не вміє) малювати? Тоді вони можуть просто описати героя. Який він? Якими силами володіє (якщо володіє)? Як ставиться до світу? А як світ ставиться до нього? А тепер запропонуйте учням зачитати свої описи. Наскільки критично вони себе оцінили? Чи не були надто суворими (або надто поблажливими) до себе? Чому?

Ця вправа допоможе показати, що, на жаль, ми не завжди критично ставимося до всього, що відбувається довкола, та навіть до самих себе. Або навпаки – ми надто критичні, що теж не надто добре. Обидві ситуації допомагають піймати нас в інформаційну пастку.

Вправа «Аналіз тексту на основі фактів і суджень»

Зачитайте здобувачам освіти короткий текст:

«У місті N відкрився оновлений театр. Виступаючи на відкритті, директор закладу розповів, що театр заснований у 1960 році. За минулі роки в ньому пройшли з повним анілагом сотні вистав, що свідчить про високий рівень культури в місті N. Серед акторів є кілька лауреатів всеукраїнських премій та навіть один заслужений артист. Як бачимо, в театрі служать дуже талановиті актори, які є непересічними особистостями. Потім директор театру висловив думку, що оновлена будівля на 100% відповідає всім не просто українським, а світовим стандартам. Після нього виступив головний режисер, який розповів, що у театрі готуються до прем'єр світових хітів. Усе це робить життя команди та мешканців міста різноманітним і цікавим. Також виступив мер міста, який говорив про творчу та позитивну атмосферу в театрі. У якості висновку хочеться підкреслити, що відкриття оновленого театру було врочистим, цікавим та надзвичайно плідним».

Тепер поставте дітям кілька запитань:

1. Чи нейтральний цей текст?
2. Якщо ні, то в якому елементі тексту порушується нейтральність?
3. Кому симпатизує автор? Як це виражається?
4. Якою є мета автора?
5. Оцініть, чи постраждала інформаційна складова через можливі порушення нейтральності викладу.
6. Чи вплинули (та як) ці слова на ваше сприйняття подій?

Наприклад, які ми бачимо факти в тексті? Директор виступив; театр засновано в 1960 році; у ньому працює кілька лауреатів всеукраїнських премій та один заслужений артист; виступив режисер; театр готується до прем'єр; виступив мер міста.

А які є оціночні думки в тексті? Думка директора про високий рівень культури в місті; що в театрі служать дуже талановиті актори; що оновлена будівля відповідає світовим стандартам; що нові вистави роблять життя мешканців міста цікавим та різноманітним; думка мера, що в театрі панує творча атмосфера; що відкриття було цікавим та плідним.

У тексті відсутні вказівки на перехід від фактів до вираження думки: про оцінку ролі та якості заходів, що проводяться в театрі. До того ж є пряме висловлення думки автора тексту: «у якості висновку хочеться підкреслити». Така вправа допоможе навчити учнів розділяти факти та судження.

Вправа-мозковий штурм «Чому в медіа більше негативних новин?»

Певно, діти помічали, що медіа «люблять» негативні новини, вони збирають дуже багато вподобайок, репостів і коментарів. Запропонуйте школярам подумати, чому так відбувається? Об'єднайте учнів у групи по 5–6 осіб та дайте їм 5–7 хв. на обговорення. Вони мають спробувати визначити причини, через які зовсім різні медіа так охоче публікують негативні (а інколи і відверто страшні) новини, а потім презентувати свої відповіді перед класом.

Ця вправа допоможе розповісти учням початкових класів, чому деякі медіа концентруються виключно на негативі, показати, що в нашому світі може бути не так погано, як це подеколи малюють медіа, а також пояснити, що наляканою та психологічно розбалансованою людиною простіше маніпулювати.

Вправа «Листування героїв твору»

Ця вправа формує навички творчого письма, емпатії та розуміння персонажів, застосування правил онлайн-ого спілкування.

Здобувачі освіти читають оповідання/повість. Потім учитель об'єднує їх у пари та пропонує обрати двох героїв із прочитаного твору, які могли б, на їхню думку, вести листування. Нехай діти розроблять контекст, у якому герої могли би спілкуватися (це може бути епізод із твору або ж додумана ними ситуація поза сюжетом). Далі запропонуйте дітям створити листування у будь-якому месенджері (або в письмовому вигляді на видрукованому аркуші зображення мобільного телефона), висловлюючи свої думки та почуття, спогади, які характеризують героїв тощо.

Обговоріть (можна обмінятися листуваннями або прочитати їх у класі).

Питання до пар:

- 1) про що спілкувалися ваші персонажі?
- 2) чому ви обрали саме таку ситуацію?
- 3) чи вирішилася ця ситуація в ході розмови/листування?
- 4) про які стосунки/взаємини цих персонажів можна говорити на основі листування?

Вправа «Медіакафе»

Ця вправа сприяє активному навчанню, співпраці, розвитку дослідницьких навичок та сприйняттю інформації через презентації та обговорення.

Створіть атмосферу кафе в класі, де діти зможуть сидіти групами за «столиками», кожен із яких призначений для вивчення різних тем медіакультури/медіаграмотності. Наприклад, один – розвиток новин, інший – соціальні мережі та їх вплив, ще інший – креативне використання мультимедіа тощо. На кожному «столику» розмістіть відповідний до теми/питання матеріал: статті, короткі відеоролики, фотографії, меми, дописи із соцмереж тощо.

Об'єднайте здобувачів освіти у команди та запропонуйте обрати столик із темою, яка цікавить дітей найбільше, дослідити надані матеріали та обговорити їх вплив, важливість та актуальність.

Обмін думками. Орієнтовні питання для команд:

- 1) який вплив має обрана вами тема на розвиток суспільства?
- 2) чому це питання є важливим? для кого?
- 3) у чому актуальність обраної теми?
- 4) як можна розвивати це питання далі?

Учитель робить висновки, з огляду на висловлені думки, й акцентує на ключових поняттях.

Вправи та завдання підібрано із використанням ресурсів поданих у джерелах [3; 38; 40; 46 та ін.].